

Tarih ve GÜNCE

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi
Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic
Sayı: 18 (2026/Kış), ss. 301-341.
DOI: 10.5281/zenodo.18384752

Geliş Tarihi: 20 Aralık 2025

Kabul Tarihi: 16 Ocak 2026

Araştırma Makalesi/Research Article

Kütahya-Eskişehir Muharebelerinin Ulusal ve Uluslararası Basına Yansımaları

Deniz KULOĞLU*

Öz

Bu çalışmada, Türk İstiklal Harbi içerisinde en buhranlı dönem olarak değerlendirilebilecek, II. İnönü Muharebesi sonrasında yaşanan Aslıhanlar-Dumlupınar ve Kütahya-Eskişehir Muharebeleri'nin kaybedilmesi neticesinde Türk Ordusunun Sakarya Nehrinin doğusuna geri çekilmek zorunda kaldığı süreç içerisinde yaşanan gelişmeler, ulusal ve uluslararası basın üzerinden irdelenmektedir. Çalışmanın ana kaynağını İstanbul ve Anadolu Basını ile İngiltere, Fransa, İtalya, Amerika Birleşik Devletleri ve Yunanistan Basını oluşturmaktadır. İlgili arşivlerde yapılan araştırmalar neticesinde bahse konu dönem içerisinde yayın yapan gazetelerin nüshalarından ve bu kapsamda daha önce yapılmış akademik çalışmalardan yararlanılmıştır. Bu çalışmada, karşılaştırmalı içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu maksatla önce dönem içerisinde araştırma konusu hakkında basında yayınlanan yazılar tespit edilip tasnif edilmiş, daha sonra haber değeri olduğuna karar verilen bilgiler, yerli ve yabancı kaynaklarda verilen bilgiler ile karşılaştırıldıktan sonra makaleye dahil edilmiştir. Bu çalışmanın hedefi, II. İnönü Muharebesi'nin sona erdiği 1 Nisan 1921 ile Türk Ordusunun Sakarya Nehrinin doğu bölgesine geri çekilerek bu bölgede tertiplenmeye başladığı 25 Temmuz 1921 tarihleri arasındaki sürecin, ulusal ve uluslararası basında nasıl algılandığını ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Basını, İstanbul Basını, Kütahya-Eskişehir Muharebeleri, Milli Mücadele, Tarafsız Bölge.

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, denkul64@hotmail.com, Orcid: 0009-0006-5159-6985.

Reflections of The Kutahya-Eskişehir Battles in The National and International Press

Abstract

This study examines the developments during the period following the Second Battle of İnönü, considered the most critical period of the Turkish War of Independence, when the Turkish Army was forced to retreat east of the Sakarya River after the losses in the Battles of Aslıhanlar-Dumlupınar and Kütahya-Eskişehir. The study analyzes these events through national and international press sources, primarily drawing from the Istanbul and Anatolian press, as well as the press in England, France, Italy, the United States, and Greece. This study utilized copies of newspapers published during the period in question, as well as previous academic work on the subject, based on research in relevant archives. A comparative content analysis method was employed. For this purpose, articles published in the press on the subject of research during the period were first identified and classified, and then information deemed to have news value was included in the article after being compared with information given in domestic and foreign sources. The aim of this study is to reveal how the period between April 1, 1921, when the Second Battle of İnönü ended, and July 25, 1921, when the Turkish Army retreated to the east of the Sakarya River and began to organize itself in that region, was perceived in the national and international press.

Keywords: Anatolian Press, İstanbul Press, Kütahya-Eskişehir Battles, National Struggle, Neutral Territory

Giriş

Türk İstiklal Savaşı ile ilgili haberleri sütunlarına taşıyan Yabancı basın içerisinde, dönem dönem Milli Mücadele ile ilgili tarafsız bilgiler vermeye özen gösteren gazeteler olmuşsa da genel olarak Yunan çıkarlarına hizmet edecek şekilde yazılan yazılar büyük bir çoğunluğu teşkil etmiştir. Türk Basınında ise bir bölümünün Milli Mücadele taraftarı, bir bölümünün de Millî Mücadele karşıtı olarak yayın yapan gazetelerin oluşturduğu İstanbul Basını ile Milli Mücadele taraftarı yazıları kaleme alan Anadolu Basını mevcuttur. İstanbul'da Milli Mücadele taraflı yayın hayatını sürdürmeye çalışan gazeteler, İtilaf Devletleri ve İstanbul Hükümeti'nin tüm engellemelerine rağmen yine de yazılarını yazmaya çalışarak halkı bilgilendirmeye çalışmışlardır.

Anadolu'da yayın yapan gazetelerin yer aldığı Anadolu Basını, İstanbul basını ile kıyaslandığında, eğitilmiş yazar gücü ve teknik imkanlar açısından oldukça kısıtlı olmasına rağmen, Mustafa Kemal'in desteğiyle ciddi bir propaganda faaliyetine devam etmeye çalışıyordu. Bu konuda, 6 Nisan 1920 tarihinde Anadolu Ajansı'nın (AA) kurulması ve İrade-i Milliye, Hâkimiyet-i

Milliye gibi gazetelerin yayın hayatına atılmaları Türk İstiklal Harbi döneminde, basın adına atılmış tarihi adım olarak öne çıkmaktadır. Türk İstiklal Harbi'ne destek veren ve Anadolu'da yayınlanan gazeteler arasında, İrade-i Milliye, Hâkimiyet-i Milliye, Açıksöz, Yeni Gün, Varlık, Öğüt, Babalık, Köy Hocası, Yeni Adana gazeteleri ile, Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerinin gazeteleri ve Mehmet Akif Ersoy ve Eşref Edip Fergan tarafından hazırlanan Sebilürreşad Dergisi öne çıkmaktadır. 1921 yılı itibarıyla bu gazetelere ilave olarak Öğüt, Anadolu'da Peyami Sabah, Hayat gibi gazetelerde aynı amaçla yayın hayatlarına başladılar.

Bu gazetelerin arasında farklı bir yeri olan ve 15 Haziran 1919 tarihinde yayın hayatına Kastamonu'da başlayan Açıksöz, Anadolu Ajansı tarafından geçilen tebliğ ve haberlerin yayınlanmasında önemli bir görev üstlenerek kendini farklı bir yere koymuştu. Gazete, Türk halkının Millî Mücadele kadroları etrafında birleştirmeyi amaç edinmiş ve yaşadığı tüm maddi imkansızlıklara rağmen yöre halkının aydınlanmasını sağlamak maksadıyla özellikle Kastamonu, Zonguldak, Sinop ve Bolu'da gerektiğinde parasız olarak dağıtılmıştı. Yeni Gün gazetesi de benzer şekilde, ülkenin en bunalımlı zamanlarında, halk ile ordunun moralini yükseltecek tarzda yayınlar yapmaya özen göstermişti. İstanbul ve Anadolu gazetelerinin çoğu, İtilaf Devletlerine ait gazetelerin haberlerini esas alan yazılar yazıyorlardı. Gazetelerin yazarları bu haberleri kendi siyasi, duruşlarına göre düzenleyerek halkı bilgilendirmeye çalışıyorlardı.

İstanbul Basını içerisinde, Millî Mücadele taraftarı yazılar yazan az miktarda gazete olmakla beraber, İtilaf Devletleri ile İstanbul Hükümeti tarafından tüm imkanların sağlandığı ve bunların bir propaganda aracı olarak kullandıkları "Mütareke Basını" mevcuttu. Bu basın içerisinde yer alan gazeteler, Millî Mücadele hareketi içerisinde görev yapanlar için, "İttihatçı, Eşkiya ve Maceracı" gibi sıfatları yazılarında sürekli kullanmaya özen gösteriyorlardı. Türk İstiklal Harbi'ne karşı duran gazetelerin başında, Ali Kemal'in yönettiği Peyam-ı Sabah Gazetesi bulunmaktaydı. Bu gazetenin yanında İstanbul'dan yayın yapan İngiliz yanlısı Şeyh Sait Molla'nın Yeni İstanbul Gazetesi, Refii Cevat Ulunay'ın Alemdar'ı, İ. Refik Halid'in Aydede'si de Türk İstiklal Mücadelesi'nin aleyhinde yazılarını yazıyorlardı. Bu gazeteler, halk tarafından sevilmeyen İttihat ve Terakki ile bağdaştırdıkları Kuva-yı Milliye'yi, ağır ifadeler ile eleştiriyorlardı. Özellikle Damat Ferit Paşa bu gazeteler aracılığı ile Türk İstiklal Harbi'ne yönelik İttihatçılık, Bolşeviklik, Eşkiyalık olmak üzere birçok suçlamada bulunmuştu.¹ Ali Kemal, Peyam-ı Sabah'ta sık sık Bolşeviklerden yardım alan Mustafa Kemal ve arkadaşlarının İstanbul Hükümeti için büyük bir tehlike oluşturdukları ile ilgili yazıları kaleme almaktaydı. Yazılarında İtilaf Devletleri ile acil bir şekilde barış yapılması gerektiğini ifade eden Ali Kemal, Anadolu topraklarını işgal eden düşmanın, Kuva-yı Milliye'den bin kat daha iyi olduğunu ve İttihat ve Terakki'nin şekil değiştirerek Kuva-yı Milliye'ye dönüştüğü gibi ifadeleri kullanmaya özen gösteriyordu.

¹ Alemdar, 3 Ocak 1920.

İstanbul'da Türk İstiklal Harbi lehine yayın yapan gazeteler ise; Yeni Gün, Vakıf, Tasvir-i Efkâr, İleri, Akşam, İkdâm, Tanin, Büyük Mecmua ve Güler yüz'ün başı çektiği gazeteler idi. Bunlardan, Vakıf, İleri, İkdâm ve Akşam gazeteleri Ankara'yı destekleyen gazeteler olarak öne çıkarken, Tercüman-ı Hakikat tarafsız, Tanin ise Anti-Kemalist olmakla birlikte Milliyetçi bir çizgide yayınlarını yapıyordu. 13 Nisan 1921 tarihinde İngiltere'nin İstanbul'daki Yüksek Komiseri Sir Horace Rumbold, Lord Curzon'a İstanbul Basını hakkında, "İstanbul'da çıkan dokuz gazeteden altısının Ankara Hükümeti'ni desteklediğini ve uygulanan sansürün bu durumu engelleyemediği bilgisini" vermişti.²

1. Kütahya-Eskişehir Muharebeleri öncesi Yerli Basın

Sevr Antlaşması'nı veya daha ağır bir antlaşmayı zorla Türklere kabul ettirmek maksadıyla Yunan Küçük Asya Ordusu ile İzmir'e çıkıp Anadolu içlerine kadar ilerlemesine devam eden Yunanistan, Kral Konstantin aracılığıyla 3 Ocak 1921 tarihinde Sevr Antlaşması'nı kabul etmeyen Kemalilere bu antlaşmayı silah zoru ile kabul ettirmek istediklerini duyurmuştu.³ Peyam-ı Sabah, Başbakan Gunarıs'ın, 27 Mart 1921 tarihinde Atina'da bir gazetesinin muhabirine vermiş olduğu beyanatta benzer ifadelerle bu temel siyasi amacı kesin bir şekilde vurguladığından bahsetmişti.⁴

İngilizlere karşı koşulsuz bir itaat ve teslimiyet içerisinde olan Sadrazam Damat Ferit Paşa, 30 Mart 1919 tarihinde İngilizlere, 15 yıl süreyle Osmanlı Devleti'ni korumak karşılığında, ülkede istedikleri yeri işgal edebilecekleri, Osmanlı Ekonomisini kontrol edebilecekleri, Ermenistan'a bağımsızlık verileceği ve dini açıdan halifeye bağlı olmak kaydıyla Arabistan'a da özerklik verilebileceği teklifini yapmıştı.⁵ Damat Ferit ayrıca hazırlanan fetvaların Anadolu'nun iç kesimlerine dağıtılması için İngilizlerden, uçak yardımıyla bulunmalarını rica etmişti.⁶ Teklifi kabul eden İngilizler, Şeyhülislam Dürriyade Abdullah Efendi'nin hazırladığı fetvaları, Anadolu'nun dört bir yanına kendi uçakları ile atmışlardı. Aynı şekilde Yunanlılar da Millî mücadele karşıtı olarak hem kendileri hem de İstanbul Hükümeti tarafından hazırlanan broşür, fetva ve fermanların Anadolu'ya dağıtılması hususunda Yunan uçaklarının da görev yapmasını sağlamışlardı.⁷ Uçaklar ile Türk mevzileri üzerine bırakılan, cephede Yunan Ordusu ile savaşan askerlerin firar etmelerini teşvik eden ifadelerin yer aldığı broşürlerle, Türk askerlerinin firar ederek cephedeki mevcudun azalması

² Fatma Eda Çelik, "1921: Savaş Yönetimi ve Yönetimin Merkezileşmesi", Ed: Nuray Ertürk, 1919-1928 Yönetim Zaman dizini, (Ankara Üniversitesi Yayınları, 2012), 703.

³ *Alemdar*, 6 Ocak 1921, Yunan Kralı Konstantin, 3 Ocak 1921 tarihinde yaptığı açıklamada, Anadolu'da Sevr Antlaşması'nın tatbiki ve icrasına kadar Yunan Ordusu'nun savaşa devam edeceğini söylemiştir. *Alemdar*, 5 Ocak 1921. Aynı gün İngiliz Başbakanı Lloyd George ise "Anadolu meselesinin kesin bir şekilde halledileceği" açıklamasını yapmıştır.

⁴ *Peyam-ı Sabah*, 30 Mart 1921, 1.

⁵ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü C: I*, (Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993), 188.

⁶ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü C: II*, (Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994), 473.

⁷ Ulvi Ufuk Tosun, "İtilaf Devletlerinin Millî Mücadeleyi Engelleme Faaliyetleri", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 33, 198.

hedefleniyordu. Broşürlerle yapılan bu propaganda ile cephede savaşan Türk askerinin moral ve motivasyonu oldukça etkilenmiş ve bu durum neticesinde cepheden Fırar eden asker sayısı ciddi oranda artış göstermişti. Mustafa Kemal ise bu konuda, komutanların en önemli görevlerinden birinin fırarları engelleyecek tedbirleri almak olduğundan bahsetmişti.⁸

Yunanlılar, II. İnönü Muharebesinin hemen ertesinde tekrar taarruz etmeyi planlamaya başlamışlardı. Bu maksatla Başkomutan Papoulas Yunan Hükümetine, mümkün olduğunca en kısa süre içerisinde taarruz yapılmaz ise diğer cephelerden alacağı takviyelerle güçlenecek olan Türk Ordusunun imha edilmesinin imkansız olabileceği ve Yunan Hükümetinin, Anadolu'daki mevcut birliklerin yapılacak asker takviyesi ile güçlendirilmesi gerektiğini bildirdi.⁹

Yunan Hükümeti de bu maksatla yaptığı personel seferberliği ile 1904, 1905, 1912, 1913, 1914, 1915 doğumları ve Anadolu'daki Rumlardan da 1894, 1905 doğumları silahlı olarak toplam 14.000 kişilik bir kuvvet toplamayı başarmıştı. Toplanan bu kuvvet ile 1921 yılı haziran ayının sonlarına doğru Yunan Ordusunun Anadolu'daki kuvveti yaklaşık 220.000'e ulaşmıştı.¹⁰

İtilaf Devletleri ile İstanbul Hükümetinin Milli Mücadeleyi zayıflatmak uğruna yaptıkları faaliyetler karşısında Mustafa Kemal ve silah arkadaşları hem cephede hem de Meclis'te mücadele veriyorlardı. Cephede, eldeki tüm imkanlar kullanarak personel, silah ve teçhizat bakımından kendilerinden üstün olan Yunan Ordusuna karşı bir denge sağlamaya çalışılıyorken, Meclis'te de devam eden savaş galip bitirebilmek amacıyla yoğun siyasi çalışmalar yapıyordu. Meclis'te bu maksatla, 10 Mayıs 1921 tarihinde "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu" adı altında bir grup kurulmuştu.¹¹ Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun programı hakkında bir haber yayınlayan Hakimiyet-i Milliye, haberin içeriğinde, Büyük Millet Meclisi'nde kurulan Anadolu ve Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun amacının, Misak-ı Milli esasları dahilinde memleketin ve milletin istiklalini temin edecek barışı sağlamak ve bu maksatla resmi ve özel tüm teşkilatlar aracılığıyla milletin maddi ve manevi gücünü gereken hedeflere yönlendirecek şekilde hizmet etmek olduğunu belirtmişti.¹²

Ancak birkaç gün sonra 16 Mayıs 1921 tarihinde ise hükümet tarafından hazırlanan bütçedeki açığın fazla olması nedeniyle Bakanlar Kurulu ile Meclis Maliye komisyonu arasında tartışma yaşanmış ve sonunda hükümet istifa etmişti.

⁸ Doğan Avcıoğlu, *Millî Kurtuluş Tarihi 1838'den 1995'e*, (Tekin Yayınları, 2006), 972.

⁹ Aleksandros Kondulis, *Küçük Asya Seferi II. Kitap, II. Devre II. Kısım*, Çev. Yorgo Eksarhopulos, Konstantinos Ioannis, Yayınlanmamış çeviri, ATASE, 1928

¹⁰ Fahri Aykut, *İstiklâl Savaşı'nda Kütahya ve Eskişehir Muharebeleri*, İstanbul: Askeri Matbaa, 1936, 7.

¹¹ İhsan Güneş, *Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünsel Yapısı (1920-1923)*, (Anadolu Üniversitesi Yayını, 1985), 136.

¹² *Hakimiyet-i Milliye*, 11 Mayıs 1921.

Yaşanan bu kriz, yeni Maliye ve Adliye vekillerinin atanması ve Fevzi Paşa başkanlığında yeni hükümetin kurulmasıyla aşıldı.¹³

Ankara'daki hükümet değişikliği Anadolu ve İstanbul basınında hemen yer bulmuştu. Bu konuda, Vakıf, Ankara Hükümeti'nin istifası ile sonuçlanan anlaşmazlığın Heyet-i Vekile ile Meclisin Maliye Encümeni arasında çıkan fikir ayrılığından kaynaklandığından bahsederken¹⁴, İkdâm bu durum hakkında, Ankara'da Bekir Sami Bey'in istifası ile başlayan Hükümet değişikliğinin bir buhranın neticesi olmayıp, Ankara Hükümeti'nin dış politikada yaptığı bir değişiklik olduğundan bahsetmişti.¹⁵

Milli Mücadele aleyhtarı olarak yayın yapan Alemdar ise yersiz, anlamsız ve Batı yerine Doğuyu tercih eden Ulusal Hareketin, Ankara'da yaptığı bu hükümet değişikliği ile aslında Enver Paşa ve Bolşeviklerle birleşilerek bütün dünyaya meydan okumak istediğinden bahsetmişti. Ayrıca, Bekir Sami gibi "ılımlı" yaklaşım sergileyenler yerine "müfrit" bir anlayış sergileyenlerin öne çıktığını da yazan Alemdar'a göre Ankara, cahil ve kendini beğenmiş bir şekilde dünyaya meydan okumaktaydı.¹⁶

Ankara'da hükümet değişikliğinin yapıldığı bu günlerde daha önce, 11 Aralık 1920 tarihinde Ankara'ya Mustafa Kemal'e suikast yapmak için gelen ve yakalanan Mustafa Sagır'ın mahkemesi de devam ediyordu. İngiliz çıkarlarına göre yetiştirilmiş Hint asıllı Müslüman ve bir İngiliz ajanı olan Mustafa Sagır, Ankara İstiklal Mahkemesi'nde yapılan yargılamalar sonunda ölüm cezasına çarptırılmış ve 24 Mayıs 1921 tarihinde idam edilmişti. Hakimiyet-i Milliye idam haberini, "Dünkü İdam; İngiliz Casusu Mustafa Sagır Asıldı" başlığıyla verirken¹⁷, The Daily Express "Türkler, Bir İngiliz Vatandaşını İdam Etti" başlığıyla konuyu okurlarına ulaştırmıştı.¹⁸

Yunanistan'da ise II. İnönü Muharebesinde yaşadıkları başarısızlığın ardından bir hükümet krizi yaşanmış ve Başbakan Kalegeropoulos istifa etmişti. Yerine gelen Gunaris, 8 Nisan 1921 tarihinde yeni hükümet kurmuştu. Kral Konstantin ise bu süreçte seferberlik yapmış ve İngilizlerden aldığı silah ve malzeme ile Küçük Asya Ordusunu güçlendirmeyi başarmıştı. Konstantin, Türk Ordusunu imha etmek ve hedefleri olan Megali İdea'yı hayata geçirmek maksadıyla yapılacak savaş ile ilgili yerinde değerlendirme yapmak maksadıyla 12 Haziran 1921 tarihinde İzmir'e geldi. Yanında Tümgeneral Viktor Dusmanis, Tuğgeneral Ksenefon Stradigos, Başbakan Gunaris ve Harbiye Nazırı Theotokis ile birlikte İzmir'e gelen Konstantin, halkın coşku gösterileri arasında parlak bir

¹³ Vakıf, 23 Mayıs 1921.

¹⁴ Vakıf, 17 Mayıs 1921.

¹⁵ İkdâm, 23 Mayıs 1921.

¹⁶ Alemdar, 27 Mayıs 1921.

¹⁷ Hakimiyet-i Milliye, 23 Mayıs 1921.

¹⁸ Aylın Hacıhanifoğlu, "Milli Mücadele'nin İngiliz Basınındaki Yankıları", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2019, 144.

tören ile karşılanmıştı.¹⁹ Ege bölgesinde yaşayan Rumların, Anadolu'ya gelen Kralları için düzenlenen etkinlikleri büyük bir heyecanla takip ettiklerini ve Helenizm'in güvencesi olarak görülen Kral'ın resimlerinin her yeri süslediğinden bahseden Politia'ya göre Yunan Ordusu böyle bir Kral ile hem İstanbul'a hem de Anadolu'ya girecekti. Fakat Yunanlı General Ioannis Metaksas ise bu günler için kendi günlüğüne "Aslında Kral felakete sürükleniyor." diye yazmıştı.²⁰

Kral Konstantin'in İzmir'de topladığı Harp Konseyi'nde, yapılacak taarruz ile ilgili hususlar detaylı bir şekilde görüşülmüş ve karar bağlanmıştı. Muharebenin daha yakından komuta edilebilmesi için Yunan Küçük Asya Ordu Karargâhı Uşak'a intikal etmiş ve Yunan askeri ileri harekete geçmek için hazır halde mevzilerinde gereken emrin verilmesini beklemeye başlamıştı.²¹

Anadolu basınında da Yunan Küçük Asya Ordusunun ileri harekete henüz başlamadığı ve elde edilen istihbaratın değerlendirilmesinden de cephedeki Yunan Birliklerinin hareketlerinin muharebenin başladığına delil olacak kadar yoğun olmadığı haberlerini veriyordu.²² Basında taarruz için gereken tüm hazırlıklarını tamamlamış olan Yunan Ordusunun hala taarruza kalkışmaması ile ilgili olarak, özellikle yiyecek sıkıntısı yaşayan ve artık savaşmak istemeyen Yunan askerlerinin bir an önce ailelerine dönmek istedikleri yönünde bir kanı oluşmaya başlamıştı.²³ Yunan Ordu Komutanı Papoulas'ın teftiş maksadıyla Bursa'ya gelmesi Anadolu basınında yer bulmuş ve durum Batı Cephesi Komutanlığı karargahında da Yunan Ordusunun asıl güçleri ile yapacakları taarruzun, kuzey bölgeden olacağının bir emaresi olarak değerlendirilmişti. Oysa Yunan Küçük Asya Ordusu asıl taarruzunu güney kesimden yapacaktı.²⁴

7 Temmuz 1921 tarihinde çıkarmış olduğu ilk sayısında Milli Mücadele'nin amacına değinen Yeni Yozgat, parçalanmış vatanın elde kalan son parçasını da savunmak için Türklerin kahramanca savaşıklarını ifade etmişti.²⁵

Bu günlerde İstanbul Hükümeti ve İtilaf Devletleri, İstanbul basını üzerindeki sansürün dozunu iyice artırmaya başlamışlardı. Anadolu basınına ait gazetelerin, İstanbul'daki sansür heyetinin uyguladığı sıkı denetimler nedeniyle İstanbul'a girmesi oldukça zorlaşmıştı.

II. İnönü Muharebesi zaferinin Anadolu'da olduğu kadar yurtdışında da etkili sonuçları oldu. İngiltere Türkler ile savaşmaktan ziyade en kısa süre

¹⁹TİH *Batı Cephesi-Kütahya-Eskişehir Muharebeleri*. C: 2, K: 4, (Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, 1974), 97; Ferdi Çakmak, "Türk İstiklal Harbinde Kütahya-Eskişehir Savaşları", Yüksek Lisans Tezi, Milli Savunma Üniversitesi Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü, Harp Tarihi Ana Bilim Dalı, 2019, 93.

²⁰ Nilüfer Erdem, "Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı 1919-1923" Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2009, 370.

²¹ *İkdam*, 9 Temmuz 1921, N: 8735.

²² *Alemdar*, 7 Temmuz 1921.

²³ *İleri*, 8 Temmuz 1921.

²⁴ *Alemdar*, 10 Temmuz 1921, N: 1228-425.

²⁵ *Yeni Yozgat*, 7 Temmuz 1921, N: 1.

içerisinde Sevr Antlaşmasının esas metninden küçük tavizler vermek suretiyle barış yapmanın yolunu aramaya, İtalya Anadolu'daki tüm menfaatlerinden vazgeçerek Anadolu'dan çekilmeyi düşünmeye, Fransa ise Ankara Hükümeti ile görüşme fırsatı yaratmaya çalışarak Zonguldak'ta bulunan askerlerini çekmeyi değerlendirmeye başlamıştı.

Yunanlıların yeni bir taarruz kararı aldıkları bu günlerde Antalya bölgesini işgal etmiş olan İtalyanların faaliyetleri hakkında özellikle Anadolu basınında haberler yayınlanmaya başlamıştı. Daha önce yapılan gizli antlaşmalarla kendilerine Anadolu'da vaat edilen toprakların Yunanistan'a verilmesi neticesinde sadece Anadolu'nun güneybatısını işgal edebilen İtalya, İtilaf Devletleri tarafından sürekli dışlandığını değerlendiriyordu. Bu konuda özellikle İngiltere'ye karşı büyük bir güvensizlik içerisinde bulunan İtalya, kendi vatanını savunan Türklerin gösterdiği başarılar sonrasında Milli Mücadele hareketine daha yakın bir mesafede durmaya özen gösteriyordu.

İtalyanlar işgal ettikleri Antalya bölgesinde bölge halkı ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmış, bölgeye hastane açmak için yaklaşık 3.000 yatak getirmiş, Burdur bölgesinde halka ücretsiz ilaç dağıtmış, sosyal tesisler ve okul açma faaliyetlerinde bulunmuşlardı.²⁶ Vatanını korumak için mücadele veren Türklere karşı sempati duyan ve sonunda Anadolu'da daha önce işgal etmiş olduğu yerleri terk etme kararı alan İtalyanlar, Mayıs 1921 tarihinden itibaren başladıkları Anadolu'dan çekilme faaliyetini hızlandırmaya başladılar.²⁷ Bu konu Türk basınında, Sevr Antlaşması ile kendisine verilen iktisadi ve siyasi imtiyazlar ile Anadolu'daki nüfuz alanlarından vazgeçen İtalyanların, Antalya'dan askerlerini çekmeye başladıkları ve Ankara ile ilişkilerini ikili menfaatler doğrultusunda yürütecekleri şeklide yer almıştı.²⁸ İtalyanlar, İtilaf Devletleri arasında Anadolu sınırları içerisinde kendilerine tanınan haklardan vazgeçen ilk devlet olmuşlardı.²⁹ İtalyanlar, Roma ile haberleşmeyi sağlayacak çok az miktardaki askeri Antalya'da bıraktıktan sonra geri kalan tüm askerlerini vapurlara bindirecekler ve 9 Temmuz 1921 günü akşam saatlerinde ülkeyi terk edeceklerdi.

Ankara Hükümeti ile temas sağlamaya çalışan Fransa ise bu konuda Franklin Bouillon'u görevlendirmişti. 9 Haziran 1921'de Ankara'ya gelen Bouillon, 13 Haziran 1921 tarihinde Mustafa Kemal ile görüşmüş ve kendisine vatanı kurtarma ile kayıtsız şartsız bağımsız bir devlet kurma düşüncesinden hiçbir şekilde taviz verilmeyeceği bildirilmişti. Fransızlar, Türklerin bu düşüncelerini hayata geçirebilecek bir güçte olduklarını fark etmişler ve

²⁶ Nuri Köstüklü, "Türk Arşiv Belgelerine Göre Anadolu'da İtalyan İşgal Metodu", *Askerî Tarih Bülteni*, Sayı: 27, 1989, 117.

²⁷ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, Cilt: III, 595.

²⁸ Açıksöz, 4 Temmuz 1921, "Yarın İtalyanlar Anadolu'yu Terk Ediyorlar"

²⁹ Açıksöz, 4 Temmuz 1921; Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, Cilt: III, 595.

nihayetinde işgal ettikleri Urfa, Antep ve Maraş'tan askerlerini çekmek zorunda kalmışlardı.³⁰

Aynı günlerde Sovyet Elçisi Mdivani de “Yakında kesin zaferi kutlamak mutluluğuna kavuşacağını ümit ettiğini” ifade ederek Türk Hükümetine tebriklerini iletmış ve Yunanlıların tahrip ettiği yerlerin onarımı için de Türk Hükümetine 30.000 altın ruble vermişti.³¹

1.1. İtilaf Devletlerinin “Tarafsızlık” Kararı Almaları Esnasında Basın

İtilaf Devletleri Yunanistan'ın I. ve II. İnönü Muharebelerinde arzu edilen başarıyı gösterememesi üzerine hedeflerine barış yolu ile ulaşmayı tercih etmeye başladılar. Bu konuda önce Türk Ordusunun özellikle Boğazlar istikametinde ilerlemesini engellemek maksadıyla 18 Mayıs 1921 tarihinde, Türk-Yunan savaşında “Tarafsız” olduklarını ve İstanbul ve Çanakkale boğazları ile çevresinin de “Tarafsız bölge” olduğunu ilan ettiler.³² İtilaf devletleri aldıkları bu karar ile İstanbul sınırları içerisinde her iki tarafın da asker toplama faaliyetlerine izin vermeyecekleri, taraflar arasındaki çatışmalara hiçbir şekilde müdahale etmeyecekleri ve hiçbir şekilde asker, silah ve malzeme yardımında bulunmayacaklarını açıkladılar.³³ Bu durum Anadolu topraklarında yaşayan Rum gençlerini silah altına almak için yoğun çaba harcayan ve personel ile malzeme eksikliklerini tamamlamak maksadıyla özellikle işgal altında olan İstanbul'u bir askeri üs ve iase kaynağı olarak kullanan Yunanlıları oldukça zor bir duruma sokmuştu.³⁴

İtilaf Devletleri daha sonrasında ise özellikle İstanbul Boğazının emniyetini sağlamak maksadıyla İstanbul'un doğusunda Türk Birlikleri ile İtilaf Devletleri arasında bir tampon bölge oluşturmuş ve burada Kütahya-Eskişehir Muharebelerine kadar 11. Yunan Piyade Tümen birliklerini görevlendirmişlerdi.³⁵

İstanbul ve çevresini kapsayan Tarafsız Bölge'den faydalanamayacaklarını anlayan Yunanlılar İstanbul'u ele geçirmek için plan yapmaya başladılar. Bu plandan haberi olan İngiltere, böyle bir durumda ateşle karşılık vereceklerini Yunan Hükümetine bildirmişti.³⁶ Tampon bölgede görev yapan 11. Yunan Piyade Tümen birliklerinin Kütahya-Eskişehir Muharebelerinde görevlendirilmesi nedeniyle İzmit'ten çekilmesi ve bölgenin Türk askerlerinin kontrolüne geçmesi

³⁰ Bige Yavuz, *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri 1919-1922*, (TTK Yayınları, 1994), 135.

³¹ Ahmet Öztürk, *Millî Mücadele'de Zor Yıllar (1919-1922)*, (Egemen Yayınları, 2018), 325.

³² Çelik, “1921: Savaş Yönetimi ve Yönetimin Merkezileşmesi”, 727.

³³ Çelik, “1921: Savaş Yönetimi ve Yönetimin Merkezileşmesi”, 705.

³⁴ Yorgos L. Spridinos, *Harp ve Hürriyetler. Şahsî Müşahedeme Göre Küçük Asya Seferi*, (Basılmamış çeviri), Çev: Emin Çobanoğlu, Gnkur. Harp Tarihi Başkanlığı Kütüphanesi, 104.

³⁵ TİH Batı Cephesi-Kütahya-Eskişehir Muharebeleri. C: 2, K: 4, 132.

³⁶ Abdurrahman Bozkurt, “İtilaf devletlerinin Türk-Yunan savaşında tarafsızlık ilanı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:26, (2010), 22.

ile ilgili olarak, Efimeris Ton Valkanion³⁷, Müttefikler adına Boğazların korunmasını üstlenen Yunanistan'ın yapmış olduğu bu fedakarlığın karşılığını alamamış olduğundan ve yakında başlayacak taarruzda görev alan 11. Yunan Piyade Tümeninin İzmit'i boşaltarak yeni görev yerine intikal ettiğinden bahsetmişti.³⁸

İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon Fransızlara, Türk ve Yunan tarafları arasında bir müzakere sürecini başlatmak istediklerini, Kemalistlerin bunu kabul etmemeleri halinde ise Kütahya-Eskişehir Muharebeleri öncesinde Yunanistan'ı açıkça hem para hem de malzeme yardımı olacak şekilde destekleyeceklerini ve Kemalistlerin Bolşeviklerden yardım almalarının önüne geçebilmek maksadıyla Karadeniz limanlarını abluka altına alacaklarını ilettiler.³⁹ İngiltere'nin almış olduğu bu karar, Yunanistan tarafından sevinçle karşılanmıştır.

1.2. İtilaf Devletlerinin “Arabuluculuk” Kararı Almaları Esnasında Basın

Yunanistan hem kendi hem de İngiltere'nin çıkarları için yeni bir taarruza hazırlanırken İtilaf Devletlerinden de destek bekliyordu. Ancak İtilaf Devletleri 18-19 Haziran 1921 tarihleri arasında Paris'te kendi aralarında yaptıkları görüşmeler neticesinde Türkiye ve Yunanistan'a arabuluculuk teklifi yapmaya karar verdiler. 21 Haziran 1921 tarihinde müttefikler Yunan Hükümetine, herhangi bir taarruz yapmaması yönünde bir tavsiye ile arabuluculuk teklifinde bulundular. İtilaf Devletlerine göre Yunan Ordusu Anadolu'da hiçbir surette zafer kazanamayacaktı. Bu nedenle Yunan ve Türk Hükümetleri arasında en kısa süre içerisinde barış görüşmelerine başlanmalıydı. Yapılan bu teklifin Yunan Hükümeti tarafından reddedilmesi halinde ise İtilaf Devletleri Anadolu'daki askerî harekâtla bütün münasebetlerini keseceklerdi.⁴⁰

Yapılan arabuluculuk teklifine göre Trakya'da Çatalca'nın batısı Yunanistan'a verilecek, İzmir özerk bölge olacak ve Yunan Ordusu İzmir'den ayrılacaktı. Bu şartların kabul edilmesi için İtilaf Devletleri, Yunanistan lehinde tavır alacaklardı.⁴¹

Yerli ve Yabancı basında hemen yer bulan bu karar ile ilgili olarak Amerikan Basınında, İtilaf Devletleri tarafından Yunanistan'a Ankara Hükümeti ile barış görüşmelerine başlanması gerektiği ile ilgili bir nota gönderdiğinden ancak, Kral Konstantin'in koltuğunu kaybetme ve Venizelos'un tekrar yönetime gelme ihtimalleri gibi nedenlerle bu nota'ya olumsuz yanıt verme ihtimalinin yüksek olduğu değerlendirilmeleri yapıyordu. Bu ihtimalin gerçekleşmesi halinde de tarafsız kalmaya devam edecek olan İtilaf Devletleri, uyguladıkları

³⁷ Efimeris Ton Valkanion: Balkanların gazetesi.

³⁸ Erdem, “Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı 1919-1923”, 384.

³⁹ Çelik, “1921: Savaş Yönetimi ve Yönetimin Merkezileşmesi”, 703.

⁴⁰ Mehmet Fatih Baş, “Türk İstiklal Harbinde Kütahya-Eskişehir Muharebeleri”, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022, 126.

⁴¹ Çelik, “1921: Savaş Yönetimi ve Yönetimin Merkezileşmesi”, 754.

ekonomik ambargoya da sürdürecektlerdi.⁴² Bununla beraber basında çıkan bazı yazılar, antlaşma şartlarının netleşmesi ve çıkarlarının korunması şartıyla Yunanistan'ın, arabuluculuk teklifine sıcak baktığı ifadelerine yer veriyorlardı.⁴³

İngiliz basınında ise bu konuda The Daily Express, “Yunanistan’a Ültimatı, Briand-Curzon’un Savaşı Durdurma Planı” başlığıyla bir makale yayınlamış ve makalede; İtilaf Devletlerinin Yunan hükümetine arabuluculuk önerdiğinden, bu öneriyi Yunanlıların kabul etmesi halinde aynı önerinin Türklere de yapılacağından, her iki tarafın da bu öneriyi kabul etmeleri halinde ateşkesin imzalanacağından ve müteakiben geri kalan hususların ise yapılacak bir konferansta görüşüleceğinden bahsetmişti. Makalede ayrıca bu arabuluculuk önerisinin kabul edilmemesi ve savaşın devam etmesi halinde de her iki tarafın kendi hallerine bırakılacağından da bahsedilmişti.⁴⁴

Nihayetinde tahmin edilen oldu ve Yunan Hükümeti, kendisine yapılan arabuluculuk teklifini reddettiğini 25 Haziran 1921 tarihinde İtilaf Devletleri temsilcilerine ilettili.⁴⁵ Bu durum Fransa’nın tepkisine, İngiltere’nin de “savaş ilanını” kabul etmeyeceğini söylemesine neden oldu. Yapılan teklifin kendi gücünü kaybetmesine neden olacağını düşünen Konstantin, arabuluculuk teklifini reddederek savaşa şansını denemeyi tercih etmişti. İngiltere, desteğini esirgemediği Yunanistan’ın bu savaşta her şeye rağmen yine de başarılı olabileceği ihtimaline sıcak bakıyordu.

Yunanistan’ın kendilerine verilen arabuluculuk önerisini reddetmesi ile ilgili yorumlar da hem yerli hem de yabancı basında yer almaya başlamıştı. Yerli basında, Yunanistan’ın bu tutumu nedeniyle savaşın devam edeceği ve artık bundan sonra harbin bütün sorumluluğunun Yunanistan Hükümetine ait olduğu ifade ediliyordu. Chicago Tribune, Yunanlılar’ın, İtilaf Devletleri tarafından yapılan arabuluculuk teklifini reddettiklerini yazarken, ertesi gün The New York Times, İzmir’i bombalayarak büyük zarara yol açan Yunanlıların, zafer elde edene kadar savaşa devam edeceklerinden bahsediyordu.⁴⁶

İtilaf Devletleri’nin yaptığı arabuluculuk teklifini reddeden Yunanistan’a Fransız basını tepki göstermişti. Le Journal Debats, arabuluculuk teklifinin Yunanistan tarafından reddedilmesi hakkında, İngiltere’nin desteğini alan ve milli çıkarlar için tacını feda edemeyen Konstantin’in, ülkesini şahsi ihtirasına kurban ettiğinden bahsediyordu. Fransız basınında, bu savaşı kendi başına kazanma ihtimali bulunmayan Kral Konstantin’in, İtilaf Devletlerini de savaşa

⁴² *The New York Times*, “Allies Ask Greece To Delay Offensive Against Kemalists”, 20 Haziran 1921, 1.

⁴³ Şebnem Oğuz Uzuner, “Amerikan basınında Milli Mücadele Dönemi” Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı, 2021, 224.

⁴⁴ Hacıhanifoğlu, “Milli Mücadele’nin İngiliz Basınındaki Yankıları”, 155.

⁴⁵ “Atina’ya Ankara İle Uzlaşması Tavsiye Olunuyor”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Haziran 1337, No. 219, 1; “Atina Kabinesi Nezindeki Teşebbüsât”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Haziran 1337, No. 221, 1; “Atina’ya Verilen Notada Neler Söyleniyormuş”, *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Haziran 1337, No. 222, 1.

⁴⁶ Uzuner, “Amerikan basınında Milli Mücadele Dönemi”, 225

sürüklemek istediğini ancak, İtilaf Devletlerinin sadece İstanbul'un tehlikeye düşmesi halinde duruma müdahale edeceklerinin tahmin edildiği ile ilgili yorumlara yer veriliyordu.⁴⁷

Le Journal Debats benzer ifadelerle, Konstantin'in kendi ihtirasları nedeniyle Yunanistan'ın kurban edildiğinden ve Yunan halkının yaklaşan bu felaketten kurtulmak için kendi çıkarlarının idaresini bizzat kendi eline alması gerektiğinden bahsetmişti.⁴⁸ Fransız Basınında, Anadolu'da devam eden savaşın durdurulabilmesinin sadece, İtilaf Devletleri tarafından yapılan arabuluculuk teklifinin Kral Konstantin tarafından kabul edilmesiyle gerçekleşebileceği yönünde bir düşünce ağırlık kazanmaya başlamıştı.⁴⁹

L'Humanité, "Doğu Buhranı Yunan Cevabı ve İngiliz Sorumluluğu" başlığı ile yayınladığı yazıda, Konstantin'in Kemalizm'i yok etmek ve Boğazlar ile İstanbul'a sahip olmak istediğinden bahsetmişti. Ayrıca Yunanistan'ın daha önce yaşadığı kayıplarından herhangi bir ders almadığını ve Mustafa Kemal'in ise işini şansa bırakmayacağını vurgulamıştı.⁵⁰

Fransız Basınında artık yavaş yavaş Ankara'ya olan sempati artmaya başlamıştı. Basında Türk İstiklal Harbi ile Fransız İhtilali ile arasındaki benzerlikler olması nedeniyle Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının haklı oldukları ifade edilmeye başlanmışken, Kral Konstantin ise uzlaşıdan uzak bir karakter olarak gösterilmeye başlanmıştı.

"Türk-Yunan Çatışması, Yunanistan Reddini Müttefiklere Bildirdi" başlığı ile yayınladığı yazı ile İtilaf Devletleri tarafından kendisine yapılan arabuluculuk tekliflerini reddederek yanlış yola giren Yunanistan'ı eleştiren Le Rappel'e göre, Türkler, kendilerine atalarından kalan topraklarını korumak için mücadele etmeye devam edeceklerdi.⁵¹

Aynı konu Yunan basınında da geniş yer bulmuştu. Yunan basınında, İtilaf Devletlerinin Yunanistan'a verdikleri arabuluculuk teklifinin Yunanistan tarafından reddedilmesinin hatalı karar olduğunu savunan yazılar kadar doğru bir hareket tarzı olduğu ile ilgili haberler yazılmaktaydı. 26 Haziran 1921 tarihinde Eleftheros Tipos, "Yunanlıların hiçbir tehdit ve tazyik karşısında işgal ettikleri Anadolu topraklarını terk etmeyecekleri" ifadesini sayfalarına taşımıştı.⁵²

Yunan Basını, Küçük Asya Yunan Ordu Komutanı Papoulas'ın, tüm hazırlıklarını tamamlayan ve Helenizm'in düşmanı olan Türk Ordusunu yok

⁴⁷ Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu*, 269.

⁴⁸ Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu*, 269.

⁴⁹ Öztoprak, *Türk ve Batı Kamuoyunda Millî Mücadele*, 257.

⁵⁰ Deniz Güçer, "İstiklal Harbinde Türk Ordusunun Sakarya Nehrinin Doğusuna Çekilmesinin Ulusal ve Uluslararası Boyuttaki Yansımaları" Yüksek Lisans Tezi, Milli Savunma Üniversitesi Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü, Harp Tarihi Ana Bilim Dalı Askeri Tarih Programı, 2020, 114.

⁵¹ Güçer, "İstiklal Harbinde Türk Ordusunun Sakarya Nehrinin Doğusuna Çekilmesinin Ulusal ve Uluslararası Boyuttaki Yansımaları", 115.

⁵² Öztoprak, *Türk ve Batı Kamuoyunda Millî Mücadele*, 192.

etmek için taarruz emrini bekleyen Yunan Ordusunun galibiyet elde etmesi ile ilgili hiçbir şüphesinin olmadığı ve Başbakan Gunaris'in de kesin zaferin kendilerine ait olacağından emin olduğu şeklindeki beyanatlarına yer veriyordu.⁵³

İstanbul basınında ise, Yunanistan'ın, arabuluculuk önerisini kabul etmeyerek Anadolu'daki savaşı sürdürme yönünde bir karar almış olmasını, "Mucib-i teessüf" olarak nitelendiren haberler yayınlanıyordu. Ayrıca siyasi çevreler tarafından hayretle karşılanan bu kararı alan Yunanistan'ın, uzun müddet savaşabilmesi için yeterli personel ve maddi güce sahip olmadığı hususu da yaygın bir şekilde kabul görmüştü.⁵⁴

1.3. Yunanlıların Müslüman Halk Üzerinde Uyguladıkları Şiddet

Yunanlılar, özellikle II. İnönü Muharebesi'nden sonra yenilginin verdiği hırçınlıkla, Türk köylerinde yaptıkları zulmün dozunu arttırmaya başlamışlardı. M. Kemal, bu konu hakkında 12 Nisan 1921 tarihinde bir beyanname yayınladı. Bu beyanname ile Yunanlıların, işgal ettikleri yerlerdeki Müslümanları katlettikleri, ele geçirdikleri esirlere eziyet ettikleri, pek çok köyü ateşe verdikleri, Müslüman kadınlara tecavüz ettikleri ve köylünün mallarına ve hayvanlarına el koydukları için Yunanlıları protesto etmişti.⁵⁵ Mustafa Kemal yayınladığı bu beyanname sonrasında, Batı Anadolu topraklarının Yunan işgali esnasında uğradığı mezalimi araştırmak amacıyla Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Falih Rıfkı Atay gibi yazarlardan kurduğu "Tetkik-i Mezalim" heyetini görevlendirmişti.⁵⁶

Yunan askerlerinin işgal ettikleri yerlerde yaptıkları tacizler hem İstanbul hem de Anadolu basınında sıkça dile getirilmişti. Hakimiyet-i Milliye, 21 Nisan 1921 tarihli sayısında Yunanlıların Türk köylerinde yaptığı vahşeti, "Kahrolsun Yunan Vahşileri!" başlığıyla sütunlarına taşımıştı. Haberin detayında, Yunanlıların Batı Anadolu'da gerçekleştirdikleri zulüm ile Bursa'daki Ulu Camiyi bomba ile tahrip ettiklerinden bahsediliyordu. Açıksöz'de Kurtuluşu bekleyen birçok şehirde kan gövdeyi götürdüğünden, yapılan bu vahşetin protesto edileceğinden ve Söğüt ilçesinin Yunanlılar tarafından yakıldığından bahsetmişti.⁵⁷

Yabancı basında da benzer yazılar çıkmış ve bu konu hakkında The Daily Express, "Anadolu'da Yunan Terörü" başlığıyla makale yayınlamıştı. Makalede, Nazilli bölgesinde kamçılamanın artık kurşunlamaya döndüğünden, Yunanlıların Türkleri bir sokak köpeği gibi vurduklarından, İtilaf Devletlerinin

⁵³ Erdem, "Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı 1919-1923", 118.

⁵⁴ *Peyam-ı Sabah Gazetesi*, 7 Temmuz 1921, 1.

⁵⁵ *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV*, (Atatürk Araştırma Merkezi yayınları 2006), 393-395.

⁵⁶ Mustafa Erol, "Tetkik-i Mezalim heyetleri raporları", *Türk Dili Dergisi*, 664, (2007), 299; Tülay Âlim Baran, *Tarihe Tanıklık Eden Bir Objektiften Kurtuluş Savaşı: Etem Tem'in Hatıraları*, (Yeditepe Üniversitesi Yayınları, 2020), 4.

⁵⁷ *Hakimiyet-i Milliye*, 21 Nisan 1921.

Yunanlıların yaptığı bu vahşeti durdurmak için gereken önlemleri alamamaları halinde de bölgedeki Gayrimüslimlerin güvenliklerinin tehlikeye düşebileceğinden bahsediyordu.⁵⁸

Bu konuda alınabilecek önlemlere karar vermek maksadıyla İtilaf Devletleri, özellikle İzmit, Yalova ve Gemlik bölgelerinde Yunanlılar tarafından Türklere, Türkler tarafından da Yunanlılara ve Ermenilere yapılan mezalimin araştırılması maksadıyla bir komisyon oluşturdular.⁵⁹ 13-20 Mayıs tarihleri arasında görev yapan komisyon, yaptığı incelemeler neticesinde bir rapor hazırladı. Komisyon raporunda, bölgedeki Kuva-yı Milliye unsurlarının Yalova kıyılarında yaşayan gayrimüslim halka karşı taciz hareketlerinde bulunarak bölgeden göç ettirilmelerine çalıştıklarından ancak, yıkımın Türk köylerinde çok daha fazla olduğundan ve bu konuda bölgedeki Yunan Komutanlığından hiçbir bilgi alamadıklarından bahsetmişti.⁶⁰

Aynı şekilde, Yüksek Komiser Amiral Bristol da yapılan zulümlerin tespit edilmesi ile ilgili olarak ayrı bir komisyon kurmuştu. Komisyon yaptığı incelemeyi müteakip hazırladığı raporda kendisine, bölgede yaşanan olayların sorumlularının Türklerin değil Yunanlılar olduğunu belirtmişti. Aynı hususta, 8 Haziran 1919 tarihinde de Amiral Sir Alay Calthorpe Lord Curzon'a bir rapor göndermiş ve bu raporda, Yunanlıların İzmir'i bir mezbaha haline getirdiklerinden söz etmişti.⁶¹

İtilaf Devletlerinin görevlendirdiği heyetler görev yaptıkları esnada dahi tacizlerine devam eden Yunan askerlerinin yaptıkları, The Daily Express'te "Yunan Mezalimi" ve "Türkler Hayvan Muamelesi Görüyor" başlıklarıyla anlatılmaya çalışılmıştı. Gazeteye göre, büyükbaş hayvan muamelesi gören Türk köylüleri, Trakya bölgesindeki tarlalarını Yunanlıların yağmalamaları nedeniyle ekmedikleri için bu bölge artık çöl gibi kalmıştı.⁶²

İngiliz Yüksek Komiser Vekili Frank Rattigan ise 28 Haziran 1921 tarihinde Lord Curzon'a çektiği telgrafta; önceki akşam bölgede bulunan 11. Yunan Tümenine mensup askerlerin yapılacak savaşta görevlendirilmeleri neticesinde İzmit'i terk etmeleri esnasında şehirde büyük bir yangın çıktığını, bu yangını Yunan ve Ermeniler tarafından çıkarıldığının düşünüldüğünü belirtmişti.⁶³ Frank Rattigan, 1 Temmuz 1921 tarihinde de aynı konuda Lord Curzon'a bir telgraf daha göndermiş ve Yunan birliklerinin Yalova istikametinde çekilirken sahil boyunca tüm yerleşim yerlerini ateşe verdiklerini belirtmişti.

⁵⁸ Hacıhanifoğlu, "Milli Mücadele'nin İngiliz Basınındaki Yankıları, 151.

⁵⁹ Mehmet Kaya, "Yalova Gemlik Bölgeleri ve İzmit Yarımadası'nda Yunan Mezalimine Dair İtilaf Devletleri Araştırma Komisyonu Raporları, (12-22 Mayıs 1921)", Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, *Atatürk Yolu Dergisi*, sayı: 51, 567.

⁶⁰ Kaya, Yalova Gemlik Bölgeleri, 569.

⁶¹ Erol Ulubelen, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, Çağdaş Yayınları, 1982, 185.

⁶² Hacıhanifoğlu, "Milli Mücadele'nin İngiliz Basınındaki Yankıları, 164.

⁶³ Medlicott, W. N. *Documents on British Foreign Policy, 1919-1939*, London, 1970, 282.

İtilaf Devletleri, Yunanlıların İzmit bölgesindeki Türklere yönelik büyük bir katliam yaptıklarının istihbarat edilmesi üzerine, bölgede inceleme yapmak maksadıyla, Kızılhaç Temsilcisi Maurice Gehri başkanlığında oluşturulan yeni bir heyeti de bölgeye gönderdiler. Maurice Gehri, 10 Temmuz 1921 tarihli raporunda, İzmit bölgesinde Yunanlıların, yaklaşık 7.400 Türk'ü öldürdüğünü, yaklaşık 3.000 Türk'ün de bölgedeki Fransız okuluna sığınarak hayatta kalmayı başarabildiklerini, bölgedeki Hristiyanların ise bir katliama maruz kalmadıklarını belirtmişti. Lord Granville de bu bilginin Yunan Hükümetine bildirilmesini ve Yunan askerlerinin yaptıklarından dolayı Yunan Hükümetinin protesto edilmesini istemişti.⁶⁴

Yunan askerlerinin yaptıkları yağma ve zulüm o boyutlara varmıştı ki, The New York Times, İzmit'teki Türk vatandaşlarının güvenliklerini sağlamak maksadıyla bölgede bulunan Amerikalı ve Fransızların, Yunanlıları engellemeleri nedeniyle Türkler'in General Pelle'ye teşekkür mesajı gönderdikleri bilgisine yer vermişti.⁶⁵

Anadolu Ajansı da yayınladığı resmi tebliğde, Yunan askerlerinin Bursa-Uşak bölgesindeki birçok Türk köyünü ateşe verdiğinden ve İznik gölü bölgesinde bulunan Yunan Birlikleri üzerine saldıran Türk Akıncılarının Yunanlılara zayıat verdirdiklerinden bahsetmekteydi.⁶⁶ Anadolu Ajansı aynı şekilde Yunanlıların, 7 Temmuz 1921 tarihinde Manisa'nın Gördes kasabasında yaklaşık 10 cami ve 1.500 evi yağmaladıktan sonra kasabayı yaktıklarını, 23 kişiyi şehit ederken 113 kişiyi de yaraladıkları ve kadınlara tecavüz ettikleri bilgisinin alındığından da bahsetmişti.⁶⁷

2. Kütahya-Eskişehir Muharebeleri Öncesinde Yabancı Basın

Önceden Türk-Müslüman varlığını bir tehlike olarak gören, Mustafa Kemal ve Milli Mücadeleyi Asi, Panislamcı ve Panturancı olarak niteleyen ABD basını, daha sonraları Ankara hükümetinin iddia edildiği üzere gayrimüslimlere karşı bir tehdit oluşturmadığını anlamasıyla tutumunu değiştirmeye başlamıştı.

Türk istiklal Harbi hakkında İngiltere basınında yer alan haberler Lloyd George ile Venizelos arasındaki yakın ilişki nedeniyle genellikle Yunan basını ile paralellik gösterir. Yunan basını gibi İngiltere basınında da bu savaşın galibinin Yunan tarafının olacağı ile ilgili izlenim Sakarya Meydan Muharebesi'ne kadar devam etmişti.

Fransız basını ise Türk-Yunan Savaşı'nda tarafsız bir yayın yapmaya özen göstermişti. Başlangıçta Türk İstiklal Hareketi'ni İttihat ve Terakkinin devamı olarak değerlendiren Fransız Basını, özellikle 1921 yılı başlarından itibaren değişim göstermeye başlamıştı. Bu değişimin nedenleri arasında, Anadolu topraklarında Türklerle yaşadığı çatışmaların asker kaybına neden olması,

⁶⁴ Çelik, "1921: Savaş Yönetimi ve Yönetimin Merkezileşmesi", 744.

⁶⁵ "American Marines Landed At Ismid", *The New York Times*, 3 Temmuz 1921, 14.

⁶⁶ *Anadolu Ajansı*, 7 Temmuz 1921.

⁶⁷ *Anadolu Ajansı*, 8 Temmuz 1921, N: 426.

yaptıkları işgalin ve Türklerle yaşanan çatışmaların ekonomik anlamda ağır bir maliyet oluşturmaya başlaması ve bunun sonucunda kendi kamuoyunda büyük tepkilerin oluşmaya başlamasıydı.⁶⁸

2.1. Kütahya-Eskişehir Muharebeleri öncesinde Amerikan Basınında çıkan haberler

Amerikan basınında, Fransızların Türkler ile anlaşma zemini aradıklarından İtalyanların artık savaş istemediklerinden ve İngiltere'nin tam desteğini alan Yunanistan'ın ise bu savaştan galip olarak çıkacağı tahmin edildiği bilgisini içeren makaleler yayınlıyorlardı.⁶⁹

Genellikle Yunan taraftarı yazılara yer veren Amerikan basınına göre, Türkiye ile savaşın başladığı günden beri kıtlık, katledilme ve sürgüne gönderilme gibi nedenlerle yaklaşık 700.000 Yunanlı, hayatını kaybetmişti. Türkler, başta Yunanlılar olmak üzere bölgedeki tüm Hristiyanlara eziyet etmeye de devam ediyorlardı. 6 Temmuz 1921 tarihinde yayınlanan The New York Times'a göre Yunan Ordusu her an taarruza başlayabilirdi. Gazeteye göre, 170.000'i cephede olmak üzere toplam 300.000 askeri olan Yunan Küçük Asya Ordusu karşısında, ciddi anlamda asker, mühimmat ve nakliye sıkıntısı çeken Türk Ordusunun direnebilmesi mümkün değildi.⁷⁰

22 Ağustos 1921 tarihli The Washington Post, 12 Temmuz 1921 tarihinde Mustafa Kemal ile Ankara'da gerçekleştirilen bir röportajı yayınladı. Yazıda Mustafa Kemal Paşanın, bağımsızlıkları için gerekli tüm hakları elde edene kadar mücadeleye devam edileceği, Türklerle ait olan toprakların parçalanmak istenmesinin büyük bir haksızlık olduğu ve Yunanistan, İngiltere, Fransa ile İtalya'ya istediklerini vermenin politik bir kölelik olduğu ifadelerine yer verilmişti. Yazıda ayrıca, çoğunluğunu Türklerin olduğu ve Anavatan'ın bölünmez bir parçası olan Doğu Trakya'da bir plebisit yapılabileceği, Boğazların Türk askerinin koruması altında tarafsız olabileceği, ABD ile dostluk ve ticaretin sürdürülmek istendiği, İstanbul'un Türklerle ait olduğu ve Halife'nin ise İstanbul'da bulunmaya devam edebileceği gibi ifadeler de yer almıştı.⁷¹

Amerikan basınında Yunanistan'ın, Anadolu'da uzun müddet muharebe edebilecek nüfus ve malzemeye sahip olmaması nedeniyle mutlaka geri çekilmek zorunda kalacağı, bozguna uğrayacağını bildiği halde yine de savaşa devam etmek gibi yanlış bir karar verdiği ve Kuvay-ı Milliye'nin ise bu savaşta ciddi bir zarar görmemesi halinde Trakya hakkındaki taleplerinden vazgeçmesinin mümkün olmadığı düşüncesi hakimdi.⁷²

⁶⁸ Öztoprak, *Türk ve Batı Kamuoyunda Millî Mücadele*, 165.

⁶⁹ Osman Ulagay, *Amerikan Basınında Türk Kurtuluş Savaşı*, Yelken Matbaası, 1974, 141.

⁷⁰ Uzuner, "Amerikan basınında Milli Mücadele Dönemi" 226.

⁷¹ Uzuner, "Amerikan basınında Milli Mücadele Dönemi", 236.

⁷² İzzet Öztoprak, *Türk ve Batı Kamuoyunda Millî Mücadele*, (Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), 195.

ABD Basınında çoğunlukla Yunanistan taraftarı yazılar yazılmakla beraber az olsa da Türk taraftarı yazılar da yazılıyordu. Bunlardan biri de The New York Times'ın yazarı olan Clair Price'in yazıları idi. Clair Price 3 Temmuz 1921 tarihinde "A Defense of Young Turkey" başlığıyla bir makale kaleme almış ve içeriğinde de Ankara Hükümeti'nin gayrimüslimlere karşı herhangi bir tehlike oluşturmadığından, bölgede barışın sağlanabilmesi için Türklerin çok önemli bir unsur olduklarından bahsetmişti. Makalesinde ayrıca Batı ülkelerinin Türklerden nefret etme alışkanlığını terk ettikleri zaman Yakın Doğu'da barışın çok daha hızlı ve kolay bir şekilde sağlanabileceğinden söz eden Clair'e göre Batı ülkeleri Ankara'daki Milli Hükümete mutlaka bir şans vermeliydi.⁷³

2.2. Kütahya-Eskişehir Muharebeleri öncesinde İngiliz Basınında çıkan haberler

Müttefikler, Milli Mücadele'yi engellemek maksadıyla yoğun bir çaba gösteriyorlardı. Özellikle Türk ve yabancı casuslar ile İstanbul Hükümetinin yöneticilerinden faydalanan İngilizler bu mücadeleyi özellikle halkın dini duygularını istismar ederek Milli Mücadelede etkin olan komutan, aydın ve yazarları dinsizlikle suçlayacak şekilde propaganda yapıyorlardı.⁷⁴ Milli Mücadeleye karşı tam anlamıyla düşmanca bir tavır almış olan Damat Ferit Paşa ve Hükümetleri, Mektup, beyanname, telgraf ve fetva gibi unsurlarla tüm yurt genelinde Milli Mücadeleye karşı bir cephe oluşturmaya çalışıyorlarken hem Yunanlılardan hem de İtilaf Devletlerinden yardım alıyorlardı.⁷⁵ Askeri Nigahban Cemiyeti ve İngiliz Muhipler Derneğinin desteğinde faaliyetlerini sürdüren Ermeni ve Rum Cemaat, Türk birliklerinin konuşlandıkları bölgelerden topladıkları istihbaratı, Yunan Ordusu ve İtilaf Devletlerine ulaştırıyorlardı.⁷⁶

Neredeyse bütün İngiliz gazeteleri, Türk-Yunan savaşı ile ilgili haberleri çoğunlukla Yunan gazetelerinden temin ettikleri için objektif olmayan yazıları kaleme alıyorlardı. Bu nedenle İngiliz gazeteleri, yaşanan bu savaş süresince Mustafa Kemal Paşa ve Ankara Hükümeti hakkında düşmanca haberler yayınlanmış ve kendi iç kamuoyunu da etkilemek amacıyla Türkler tarafından Hristiyan olan azınlıklara zulüm yapıldığı temasını öne çıkarmaya çalışmıştı. Bununla, muharebeleri bir Müslüman-Hristiyan çatışması gibi yansıtmaya çalışan İngiliz basını, bu konuda muvaffak olmayı da başarmıştı.

Türk-Yunan orduları arasında yaşanan I. ve II. İnönü Muharebelerinin Yunan Ordusunun yenilgisi ile sonuçlanması Yunanlıları bu hedefe ulaşmaya çalışmaktan alıkoymamıştı. 1 Nisan 1921 tarihinde Tür Ordusunun galibiyeti ile sonuçlanan II. İnönü Muharebesi ile ilgili haberler Avrupa basınında yer almış ve

⁷³ Uzuner, "Amerikan basınında Milli Mücadele Dönemi" 226.

⁷⁴ Tosun, "İtilaf Devletlerinin Milli Mücadeleyi Engelleme Faaliyetleri", 197.

⁷⁵ Kâzım Özalp, "Kâzım Özalp Anlatıyor", *Yakın Tarihimiz, Cilt: II, Sayı: 21*, İstanbul, 1962, 231; Tosun, "İtilaf Devletlerinin Milli Mücadeleyi Engelleme Faaliyetleri", 197.

⁷⁶ Güzin Çaykırın, "Milli Mücadele'ye Karşı Rum-Ermeni Ortak Hareketi ve Yunanistan'a Destek Faaliyetleri (1918-1922)" *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi (ATAD)*, Sayı: 32, (2020), 106-107.

bu konuda The Guardian, 27 Mart 1921 tarihinde Bursa'dan ileri hareketine başlayan 3. Yunan Kolordusuna ait birliklerin, Eskişehir'e ulaşmayı başardıklarını ancak bu bölgedeki Türk Birliklerinin bulundukları mevzileri başarılı bir şekilde savunmaları neticesinde, ağır zayıat vererek yaklaşık 70 mil geri çekilmek zorunda kaldıklarını haberini verdi.⁷⁷ Benzer bir şekilde The Daily Express de Yunan Ordusunun mahvolduğundan, Kemalistlerin Yunanlıları bozguna uğrattıklarından, Türkler için İstanbul yolunun açık olduğundan ve Yunan Ordusunun bu muharebedeki kaybının yaklaşık 4.000 asker olduğundan bahsetmişti.⁷⁸ (EK-1)

Yunan Kralı Konstantin'in Anadolu'ya gitmesi ile ilgili olarak The Daily Mirror'da, "Yeni Yunan Savaşı: İngiltere dahil olacak mı?" başlıklı bir haber kaleme almış ve bu konu hakkında okuyucularına bilgi verdikten sonra Karadeniz'de görev yapan Yunan savaş gemilerinin, Türklere ait cephane taşıyan iki gemiyi batırdıklarından, İnebolu'yu ve Karamürsel'i de bombaladıklarından bahsetmişti.⁷⁹

Türkiye'de toplam altı taburu bulunan İngilizler, II. İnönü Muharebesi'nden sonra bir ara tarafsızlık politikasını uygulamışlar ancak maddi ve manevi anlamda sürekli destekledikleri Yunanistan'ın, bölgedeki kendi çıkarlarının korunması için zafer kazanması ve sonunda da Türklerin müzakere masasına oturmasını hedeflemişlerdi.

13 Haziran 1921 tarihinde İtilaf Kuvvetleri Başkomutanı General Harrington, Mustafa Kemal ile İstanbul'da, Türkiye'nin tam bağımsızlığını kabul eden İngiltere'nin temsilcisi olarak Yunanlıların Türk topraklarından çıkarılması ve esirlerin mübadelesi hakkında görüşmek istemişti. M. Kemal'in görüşme şartı olarak, düşmanların Anadolu'dan tamamen temizlenmesi, Milli sınırlar içerisinde siyasi, iktisadi, askeri, adli ve tam bağımsızlık esasının kabul edilmesi ve görüşmenin İstanbul yerine İnebolu'da yapılması gibi şartları öne sürmesi nedeniyle görüşme gerçekleşmemiştir.

Bu durum İngiliz Basınında Mustafa Kemal'in, kabul edilmesi imkânsız olan şartlar öne sürdüğü için bu görüşmenin yapılamadığı şeklinde yer bulmuştu. Bununla birlikte İngilizlerin arasında, aslında Mustafa Kemal'in General Harrington ile görüşmek istediğini ancak TBMM'deki deneyimsiz olan ve anlaşmanın önünde engel olan bazı milletvekillerinin baskısı nedeniyle görüşmeyi gerçekleştiremediğini düşünenlerde vardı.⁸⁰

8 Temmuz 1921 tarihinde de aynı konu hakkında The Guardian "Yakın Doğu Savaşında İngiliz Barış Çabaları" başlığıyla yayınladığı makalede, Fransızların, İngiliz Başkomutanı Charles Harrington'un TBMM hükümeti ile

⁷⁷ Hacıhanifoğlu, "Milli Mücadele'nin İngiliz Basınındaki Yankıları", 137.

⁷⁸ Hacıhanifoğlu, "Milli Mücadele'nin İngiliz Basınındaki Yankıları", 107.

⁷⁹ Hacıhanifoğlu, "Milli Mücadele'nin İngiliz Basınındaki Yankıları", 148.

⁸⁰ The Times, 16 Temmuz 1921.

anlaşma yapılmasının önünü açmak maksadıyla Ankara'ya gitmesini ve müzakerede bulunmasını tavsiye ettiğini belirtmişti.⁸¹

2.3. Kütahya-Eskişehir Muharebeleri öncesinde Fransız Basınında çıkan haberler

I. Dünya Savaşı sonrasında, Adana, Antep, Maraş ve Urfa'yı işgal eden Fransızlar gerek Yerel Kuvvetlerin gerekse Türk Askeri Birliklerinin bu işgallere karşı koymaları neticesinde, ağır kayıplar vermişlerdi. Hem Anadolu'da hem de Suriye'de bir başarı elde edemeyen, Osmanlı toprakları üzerinde en fazla yatırımı olan ve uzun süredir sahip olduğu yatırımlarını ve ekonomik imtiyazlarını kaybetme durumunda olan Fransızlar, Türklerle bir anlaşma zemini oluşturmaya çaba göstermeye başlamışlardı.⁸²

Fransızlar 11-12 Şubat 1920'de Maraş'tan, 11 Nisan 1920'de Urfa'dan çekilmek zorunda kalmış ve Antep'te de çok ciddi Türk direnişiyle karşı karşıya kalmışlardı. Bu durum, Fransa'yı Ankara konusunda daha hızlı adımlar atmaya itmiştir. Ankara Hükümeti de Fransa ile yapılacak bir uzlaşma neticesinde Yunan taarruzlarını, güney cephesinden sağlanacak takviye birliklerle güçlendireceği ordusu ile daha kolay durdurulabileceğini hesaplıyordu. Her iki tarafında bu temasa sıcak bakması neticesinde ilişkiler bir ivme kazanmaya başlamıştı. Fransız Hükümeti, Ankara ile diplomatik bir ilişkiyi yürütmek için gazeteci Berthe C. Gaulis'i görevlendirmişti. Türk taraftarı yazılar yazan Gaulis, Ankara'da Mustafa Kemal ile sık sık görüşmeler gerçekleştirmiş ve yaptığı bu görüşmeler sonrasında kaleme aldığı yazılar, Le Matin, L'information ve Le Temps gibi gazetelerde de yayınlanmıştı.

Fransızlar, "Eskişehir Savaşı" adını verdikleri İkinci İnönü Muharebesi ile ilgili olarak, ilerleme gücü düşük olan Yunan Ordusunu başarılı bir şekilde püskürten Türklerin, bu başarısını devam ettireceklerini düşünüyorlardı. Fransızlar, II. İnönü Muharebesinin sonuçları hakkında Yunan kaynaklarının verdiği bilgilerin yanlış, Türk kaynaklarının verdiği bilgilerin ise doğru olduğunu ve bunun teyit edilebilir olduğunu tespit etmişlerdi.⁸³

Fransız basını Yunan Ordusunun yapmayı planladığı yeni muharebeye de "Konstantin'in Haçlı Seferi" adını vermişti. Bu savaşın tahmin edilenden daha sert geçeceği ve sonunda ise Kral Konstantin'in tahtını kaybedeceği gibi ifadeler Fransız basınında yer alıyordu.⁸⁴

⁸¹ Hacıhanifoğlu, "Milli Mücadele'nin İngiliz Basınındaki Yankıları", 159.

⁸² Nikolay Georgiyeviç Korsun, *Türk-Yunan Savaşı (1919-1922)*, Çev: Celal Pekşen, (Kronik Kitap Yayınları, 2020), 32.

⁸³ Öztoprak, *Türk ve Batı Kamuoyunda Millî Mücadele*, 172; Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, Meydan Neşriyat, 1963, 178.

⁸⁴ Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, (Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2.Baskı, 1988), 266.

Fransızlara göre Yunanlılar bu savaşı kazanamayacaklardı. Bu nedenle en iyi çözüm olarak, Türklerin bağımsızlıkları tanınmalı, İzmir ve Edirne Türklere verilmeliydi.⁸⁵

Ankara Hükümeti ile Fransa arasındaki diplomatik temas, gün geçtikçe ilerlemeye devam ediyordu. Ankara Hükümeti, 8 Mayıs 1921 tarihinde Adana'da, Türkiye ile Fransa heyetlerinin; Anadolu'nun güneyinden geçecek sınırın belirlenmesi, antlaşmanın imzalanması halinde Zonguldak'ın hemen, Adana'nın bir hafta, Antep'in ise en geç iki hafta içerisinde boşaltılması, Fransız çıkarlarının reddedilmesi, Bağdat Demiryolunun Mersin-Nusaybin arasındaki bölgenin ve Ankara-Sivas-Ulukışla demiryolu inşaatı ile Gümüşhane'deki maden önceliğinin Fransızlara verilebileceği gibi hususlarda görüş alışverişinde bulunmak maksadıyla bir araya gelmelerini istedi.⁸⁶

Fransa Henry Franklin Bouillon'u, Mustafa Kemal Paşa ile bu hususların görüşebilmesi maksadıyla 9 Haziran 1921'de Ankara'ya gönderdi. 21 Haziran 1921 tarihinde gerçekleşen görüşmede; esir mübadelesi, işgal edilen yerlerin boşaltılması ile ilgili süre, Süleyman Şah'ın mezarının bulunduğu Caber Kalesi'nin bulunduğu bölgenin Osmanlı İdaresine verilmesi gibi hususlar ele alındı.

Fransa'nın Ankara ile görüşme trafiğinin hızlanması ve her iki ülkenin de anlaşmaya yakın olması özellikle İngiltere'nin, Fransa Başkanı M. Briand'ın, Fransa'yı artık hiçbir savaş macerasına sokmayacağını ve Fransa'nın Türk-Yunan savaşında bundan böyle tamamen tarafsız kalacağını değerlendirmesine neden oluyordu. Ancak Fransa, Türklerle yapmayı planladığı antlaşmayı imzalamak için önce Kütahya-Eskişehir Muharebelerinin sonucunu daha sonra da Sakarya Meydan Muhaberesinin sonucunu görmek istemişti. Nihayetinde Fransa, Sakarya Meydan Muharebesinden zaferle çıkan Ankara Hükümeti ile anlaşma yolunu seçmişti. Yunanistan ve İngiltere'nin endişelenmesine neden olan ve Ankara Hükümetinin ilk defa batılı bir ülke tarafından hukuki açıdan ve Misak-ı Milli metninin İtilaf Devletleri içerisinde bir devlet tarafından tanınması anlamına gelen "Ankara Antlaşması", 20 Ekim 1921 tarihinde Türkiye ile Fransa arasında imzalandı. Fransa bu antlaşma ile özellikle kamuoyundan gelen baskıları azaltmayı hedeflemişti.⁸⁷

3. Kütahya-Eskişehir Muharebeleri ve Türk Ordusunun Sakarya Nehri Doğusuna Çekildiği Günlerdeki Basın

Uzun yıllardan beri savaştığı için ciddi anlamda bir ekonomik çöküş yaşayan Yunanistan, Küçük Asya Harekatının uzaması halinde ekonomik anlamda daha da kötü bir sonuçla karşılaşacağını farkındaydı. Bu maksatla, özellikle manevi anlamda oldukça güçlenen Türk Ordusu'nu daha fazla güçlenmesine imkân vermeden yapılacak bir taarruz ile imha etmek zorundaydı.

⁸⁵ Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu*, 258.

⁸⁶ TBMM Gizli Celse Zabıtları, C.II, 12.5.1921 tarihli gizli oturum, 76.

⁸⁷ Yavuz, *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri*, 136.

Bu sonuca ulaşabilmesi için dışardan büyük bir yardım almak zorunda olduğunu bilen Başbakanı Gunaris, 18 Mart 1921 tarihinde Lloyd George ile görüşmüş ve bu konuda İngiltere'den mali destek istemişti.⁸⁸

Bölgedeki çıkarlarının korunması için Yunanlıların yapılacak savaşta zafer elde etmesine fazlasıyla ihtiyacı olan İngiltere de Yunanistan'a maddi ve manevi her türlü desteği vermek durumundaydı.⁸⁹ Fransızlar ile anlaşmak üzere olan Türkler ise İzmir cephesinde yaptıkları yığınakları artırmaya devam ediyorlardı. Gunaris-Lloyd görüşmesi sonunda taraflar, Yunan Ordusunun kendisini koruması adına buna bir son vermek için bir harekât icra etmesi gerektiği konusunda fikir birliğine vardılar.⁹⁰

Alemdar, 9 Temmuz 1921 tarihinde "Yunan Gazeteleri" başlığıyla verdiği haberinde, Yunan gazetelerinin, birkaç gün içerisinde Yunan ordusunun taarruzlarına başlayacağından ve Başbakan Gunaris'in de yardım istemek maksadıyla İngiltere'ye gittiğinden bahsetmişti.⁹¹

İleri'de "Gemlik'in Muhasarası, Belki de Tahliyesi"⁹² başlığıyla 9 Temmuz 1921 tarihinde bir yazı yayınlamış ve yazının içeriğinde de İzmit Körfezinin güney kesiminde gerçekleşen muharebelerin Yunanlıların yenilgisi ile sonuçlanmaya başladığından, Gemlik'in Türk birlikleri tarafından kuşatıldığından ancak hala Batı Cephesinde beklenen Yunan taarruzunun başlamadığından bahsetmişti.⁹³

Yerli ve Yabancı basın ile Batı Cephesi Komutanlığı tarafından çok yakın bir gelecekte başlayacağı tahmin edilen Yunan Küçük Asya Ordusunun taarruzları, nihayet 10 Temmuz 1921 tarihinde başladı. 10 Temmuz 1921 günü akşam saatlerinde Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, Batı Cephesi'nde büyük çaplı bir hareketin başladığını Grup Komutanlıklarına bir genelge ile bildirdi. İsmet Paşa bu genelgede, Yunan birliklerinin ileri hareketi ile başlayan ve kesin sonuçlu olma ihtimali yüksek olan bu muharebeler karşısında tüm personelin görevini en iyi şekilde yapacağını ümit ettiğini vurgulamıştı.⁹⁴

Yunan Ordusu bir kısım kuvvetleriyle kuzey kesimden, diğer bir kısım birlikleriyle de güney kesimden olacak şekilde iki ayrı kol halinde Türk ordusunun savunma mevzilerine doğru hareke başladılar.⁹⁵ Kuzey kesimdeki Yunan birlikleri Bursa bölgesinden hareketle Eskişehir istikametinde ilerlemeye

⁸⁸ Bilal N. Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk, C.III*, (Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1979), 251; *Peyam-ı Sabah*, 28 Mart 1921.

⁸⁹ TİH, *Batı Cephesi Birinci-İkinci İnönü, Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri*, C: 2, K: 3, (Genelkurmay Basımevi, 1994), 277.

⁹⁰ *Peyam-ı Sabah*, 3 Nisan 1921.

⁹¹ *Alemdar*, 8 Temmuz 1921.

⁹² Muhasara: Kuşatmak, ablukaya almak.

⁹³ *İleri*, 9 Temmuz 1921.

⁹⁴ Baş, "Türk İstiklal Harbinde Kütahya-Eskişehir Muharebeleri", 132.

⁹⁵ *Açıksöz*, 10 Temmuz 1921.

başlamışlar ve aynı gün saatler 15.00'i gösterdiğinde 3. Yunan Tümeni ile İnegöl'e, 11. Yunan Tümeni ile de Yenişehir'e girmeyi başarmışlardı.⁹⁶

Güney kesimdeki Yunan Birlikleri ise Uşak bölgesinden ileri hareketlerine başlamış ve Beyşehir ile Afyon'u ele geçirdikten sonra kuzey istikametinde ilerlemelerine devam etmişlerdi.⁹⁷ Türk Basınında "Büyük Meydan Harbi" olarak nitelendirilen savaşın önce Kütahya'da akabinde de Eskişehir'in güneyinde gerçekleşeceği haberleri yayınlanmaya başlamıştı.⁹⁸ Bu günlerde Anadolu Basını da cepheden gelen haberler ve Ankara Hükümeti tarafından çıkarılan Tebliğler ile ilgili yazılarını yazmaya devam ediyordu. Aynı gün Ankara Hükümeti, Yunanlıların Bursa Cephesi'nden dört fırka ile taarruza başlamaları ile artık Anadolu'da yeni bir muharebenin fiilen başladığını ve Yunanlıların gerçekleştirdikleri katliam ve yıkımlara karşı şiddetli tedbirler alınacağını bildirmişti.⁹⁹

Heyet-i Vekile Reisi Fevzi Paşa da 11 Temmuz 1921 tarihinde, gerekli tüm hazırlıklarını tamamlayan Türk ordusunun, hangi istikametten gelirse gelsin Yunan Ordusunun taarruzuna karşılık verecek gücü olduğundan bahsettiği bir beyanat verdi.¹⁰⁰ Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa da kazanılacak zafer ile düşman elinde bulunan Bursa'nın tekrar Türk toprağı olacağından emin olduğunu ifade eden bir mektup yayınlamıştı.¹⁰¹

Fransızlar ise İtilaf Devletleri tarafından yapılan arabuluculuk teklifini reddederek Anadolu toprakları üzerinde yeni bir muharebeye başlayan Yunanlılara, artık hiçbir şekilde mali ve askeri yardımı yapmayacaklardı.¹⁰²

Hakimiyet-i Milliye, "Allah'ın İnayetine İnanıyor ve Süngümüzün Kuvvetine İstinat Ediyoruz" başlığı ile yayınladığı makalede, Yunan askerlerinin savaşmak için isteksiz olmaları nedeniyle Yunan Ordusunun taarruzlarını, beklenenden on beş gün sonra yapmak zorunda kaldığından ve Yunan askerlerinin kendilerine katılan Ermeni çeteleri ile birlikte Türk köylerini yakarak kadınları öldürmeye devam ettiklerinden bahsetmişti.¹⁰³

Üstün Yunan birliklerinin taarruzları karşısında savundukları mevzilerde tutunmakta zorlanan Türk birlikleri, kısmi olarak geri çekilerek geri bölgede tekrar savunma hattı oluşturmaya başlamışlardı. Bu durum basın tarafından "Ordu, Planı Mucibince Düşman Dahile Çekiliyor" gibi başlıklarla, yapılan geri çekilmenin aslında düşmanın Anadolu içerilerine kadar çekilerek burada imha

⁹⁶ Nikolaos Trikupis; *General Trikupis'in Hatıraları*, Çev: Ahmet Angın, (Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları, 1967), 69.

⁹⁷ TİH, C:2, K:4, *Kütahya-Eskişehir Muharebeleri*, 203.

⁹⁸ *İleri*, 16 Temmuz 1921, N: 49-298.

⁹⁹ *Anadolu Ajansı*, 10 Temmuz 1921, N: 428.

¹⁰⁰ *İkdam*, 15 Temmuz 1921, N: 8741.

¹⁰¹ *Anadolu'da Yeni Gün*, 15 Temmuz 1921, N: 280.

¹⁰² *Açıksöz*, 11 Temmuz 1921 N: 231.

¹⁰³ *Hakimiyet-i Milliye*, 11 Temmuz 1921, N: 233.

edilmek istenmesinden kaynaklandığı gibi ifadelerle kaleme alınmıştı.¹⁰⁴ Bazı Anadolu gazeteleri de halkın moralinin bozulmasının önüne geçmek maksadıyla Türk Ordusunun başarılı bir şekilde muharebeye devam ettiğinden ve cepheden geri çekildiği ile ilgili herhangi bir emarenin olmadığından bahsetmişlerdi.¹⁰⁵

Cephede Yunan askerlerinin ilerlemeleri durdurmaya çalışan Türk askerinin büyük çoğunluğu palaska, kütüklük, matara, sırt çantası gibi temel malzemeleri olmadan bu görevi yerine getirmeye çalışıyordu. İhtiyaç duyulan malzemelerden tedarik edilebilenler, cepheye halkın elindeki mevcut kağnılar ve at arabaları ile ulaştırılmaya çalışılıyordu. Bu nedenle ikmal işlerinin daha sağlıklı yürütülebilmesi için birlikler demiryolları civarında tertiplenmek zorunda kalıyordu. Bu durum neticesinde, Batı Cephesi birliklerinin büyük kısmı Eskişehir-Kütahya-Afyon Demiryolu hattını kullanabilecek şekilde, bu hattın yakınlarında tertiplenmek zorunda kalmıştı. Anadolu'nun doğusundan cepheye asker, silah, cephane ve malzeme ikmali yapılması hususunda, Ankara-Eskişehir demiryolu ve Konya-Afyon demiryolu hayati öneme haiz konumdaydılar. Türk Ordusu için bu demiryolu hatlarının ne kadar önemli olduğunun farkında olan Yunan Ordusu da planlarını, bunun üzerine inşa ediyordu.¹⁰⁶

Türk basını ise Kütahya-Eskişehir Meydan Muharebesinin henüz başlamak üzere olduğunu, Yunan Küçük Asya Ordusunun ileri hareketine başladığı 10 Temmuz tarihinden 15 Temmuz tarihine kadar geçen süre içerisinde askeri anlamda önemli bir hadisenin yaşanmadığını, Kral Konstantin'in de gerektiğinde kolay kaçabilmek için muharebeyi İzmir'den yönetmeyi uygun gördüğünden bahsetmekteydi. Yeni başlayan muharebede daha önceki başarılarını tekrar edeceğine inanılan Türk Ordusu hakkında da "Kahraman Türk! Yavuzlar, Osmanlar, Fatihler, seni gözlüyorlar" gibi ifadeleri kullanmaktaydı.¹⁰⁷

Bu günlerde Türk Ordusu için çok kıymetli olan Sovyet yardımı kapsamında alınan; 80 büyük çaplı, 20 orta çaplı ve 12 küçük çaplı olmak üzere toplam 112 adet top ile 250 tüfek ve 50 sandık cephane Samsun'a ulaşmıştı.¹⁰⁸

Aynı tarihlerde Afyon'u ele geçirdikten sonra Eskişehir istikametinde ilerlemeye devam eden güney kesimdeki Yunan birlikleri karşısında, Türk birlikleri kahramanca bir direniş göstermiş olmalarına rağmen ağır bir yenilgiye uğramış ve tüm savaş malzemelerini ve ulaştırma araçlarını savaş meydanında bırakarak geri çekilmek zorunda kalmışlardı.

15 ve 16 Temmuz günleri Batı Cephesi birliklerinin topyekün muharebeye iştirak ettiği günlerdi. Ancak özellikle Kütahya mevzilerinde Yunan birliklerinin taarruzları durdurulamamış ve Türk birlikleri mevzilerini terk ederek geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Bunun sonunda Kütahya ve bölgedeki tüm Türk

¹⁰⁴ *İkdam*, 13 Temmuz 1921, N: 8739.

¹⁰⁵ *İleri*, 12 Temmuz 1921, N: 33-298.

¹⁰⁶ Süleyman Duman, *Kütahya-Eskişehir, Kurtuluş Savaşı'nın Unutulan Muharebeleri*, İstanbul: Kronik Yayınları, 2021, 26.

¹⁰⁷ *İleri*, 15 Temmuz 1921, N: 45-298.

¹⁰⁸ *İkdam*, 15 Temmuz 1921, N: 8741.

mevzileri Yunan birliklerinin kontrolüne geçmişti. Yunan birliklerinin geri çekilmekte olan Türk birliklerini takip etme ihtimali oldukça yüksekti. Bu durum Batı Cephesi Komutanlığını büyük bir bunalımın içine sürüklemişti.¹⁰⁹

Yunan Ordusunun Anadolu topraklarındaki ilerlemesini yakından takip eden İngiliz basını da “Yunanlıların, Eskişehir-Kütahya istikametinde ciddi bir direnişle karşılaşmadan ilerlemeye devam ettiklerini ve çok az zayıyat vererek Kütahya’yı da işgal ettiklerini” bildiriyordu.¹¹⁰ (EK-2)

Fransız basını, Yunan Ordusunun Kütahya’yı işgal etmesi ile ilgili bir makale yayınlayarak Yunan Ordusunu tebrik etmiş, muharebeler sonunda 30.000 Türkün esir alındığından ve Türklerden 60 adet Top’un ele geçirildiğinden bahsetmişti. Ayrıca Kütahya’da kendi Waterloo’sunu kazanan Konstantin’in, Türkleri Asya ve Avrupa’da mutlaka yeneceği ifadelerine yer veren gazete, yine Konstantin’in II. Mehmet’e karşı İstanbul’u ele geçirerek rövanş alacağını yazmıştı.¹¹¹ (EK-3)

Kuzey kesimde ise Bursa bölgesinden Bilecik istikametinde ilerlemeye çalışan Yunan birliklerinin yan ve gerilerine Türk birlikleri taarruz etmişti. Türk askerlerinin yaptıkları saldırılar karşısında Yunan askerlerin geri çekilmeleriyle Bilecik ile Köprühisar Türklerin eline geçmişti. Yunan birlikleri, muharebe meydanında erzak ve cephane yüklü on üç kamyon ile bir otomobili bırakarak Yenişehir istikametinde geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Uşak bölgesinde de Koyunviran’a kadar ilerleyen düşman birlikleri bu bölgede Türk birlikleri tarafından yapılan taarruz neticesinde durmak zorunda kalmışlar ve günün sonunda Afyon’un doğusundaki tepeler Türk askerleri tarafından ele geçirilmişti.¹¹²

15, 16, ve 17 Temmuz günlerinde devam eden muharebeler sonunda Yunan birliklerinin taarruzları neticesinde Türk birlikleri birçok mevzide, tutunamayıp geri çekilmeye başlamıştı. Bu durum cephe hattının bozulmasına neden olmuştu. Bazı birlikler cephe hattındaki mevzilerde kalmayı başarmışlarsa da bazı birlikler geri çekilmeleri Yunan Ordusunun Türk cephesi üzerinde önce yarma daha sonra da kuşatma yapması için zemin hazırlamasına neden olmaya başlamıştı.

Durumu yerinde değerlendirmek isteyen Mustafa Kemal, 18 Temmuz 1921 tarihinde cepheye gelmiş ve İsmet Paşa’ya en elverişli zamanda Türk Ordusunun Sakarya nehrinin doğusuna çekilmesi ile ilgili emri vermesini istemişti. Mustafa Kemal bu emrin uygulanması durumunda kıymetli bir zamanın kazanılacağını bilincindeydi. Elde edilecek bu zaman içerisinde gerek muharebe zayıyatı gerekse Firar olaylarının çoğalması nedeniyle eksilen personel mevcudunu ve ordunun ikmal ihtiyacını tamamlamayı hedeflemişti.

¹⁰⁹ Çakmak, “Türk İstiklal Harbinde Kütahya-Eskişehir Savaşları”, 113.

¹¹⁰ *The Guardian*, “The Greek Advance”, 16 Temmuz 1921, 11.

¹¹¹ Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu*, 271.

¹¹² *Açıksöz*, 17 Temmuz 1921, N: 236.

Amerikalılar neredeyse bütün hatlarıyla çekilmeye başlayan Türk Ordusunun karşısında, Yunan Ordusunun başarılı olduğu konusunda birleşiyor ve Kütahya'yı ele geçirmeleri nedeniyle büyük bir sevinç yaşayan Yunan askerleri karşısında en iyi birliklerini bu muharebede kaybetmiş, dolayısıyla bir felaket yaşayan Mustafa Kemal'in askerlerinin Yunan Ordusu karşısında dayanacak güçlerinin kalmadığını düşünüyorlardı.¹¹³

Batı Cephesi Komutanlığı birliklerinin kendi bölgelerinde parça parça geri çekilmelere başladıkları ile ilgili haberler Ankara'ya ulaşmaya başlamıştı. Türk basını bu durumun bir bozgun olmadığı, aksine düşman karşısında oyalama taktikleri yapan Türk ordusunun ve erkanının askerlikteki maharetlerinin bir göstergesi olduğu yönünde haberler yapıyordu.¹¹⁴

Açıksöz 20 Temmuz 1921 tarihinde yayınladığı sayısında, Türk Ordusunun kısmen de olsa geri çekilmeye başladığı ile ilgili herhangi bir haber vermemiş aksine, muharebe içerisinde Türk Ordusunun başarılarını öne çıkarmaya çalışmıştı. Bu konuda hazırladığı "Düşman Tevkif Edildi" ve "Düşman Kaçmaya Başladı" başlıklı haberlerinde, kuzey kesimdeki düşmanın Yenişehir bölgesindeki büyük bir erzak deposuna Türk birliği tarafından bir baskın düzenlendiği ve baskın sonunda birçok ganimet elde edildiğinden bahsetmişti. Gazete güney kesimdeki düşmanın Kütahya ile Eskişehir arasındaki bölgede Türk birlikleri tarafından durdurulduğundan, Altuntaş'tan Eskişehir istikametinde ilerleyen düşmanın ise yapılan bir taarruz ile geri püskürtüldüğünden bahsetmişti. Gazete ayrıca yaşanan bu muharebeler neticesinde düşmanın kaybının yaklaşık 400 asker olduğunu ve birçok ganimetin de ele geçirildiğinden bahsetmişti.¹¹⁵

Bu günlerde Türk basını, Kütahya'nın Yunan birliklerinin kontrolüne geçmesi nedeniyle Türk halkı üzerinde oluşan büyük hayal kırıklığını gidermeye çalışan yazılara ağırlık vermeye özen gösteriyordu. Velid Ebu Ziya bu konuda, "Telaşa Mahal Yok" başlığı ile bir makale kaleme almış ve makalenin içeriğinde, Türk ordusunun uyguladığı askeri taktiğin bir parçası olan Kütahya'nın tahliye edilmesinin, askeri bakımdan bir zafiyet oluşturmadığından bahsetmişti. Yazının devamında Türk ordusunun geri çekilmekteki maksadının da kendisini takip edecek olan Yunan Ordusunu tuzağa çekerek imha etmek olduğundan bahseden Velid Ebu Ziya, düşmana terk edilen yerlerde bulunan masum Türk halkının Yunan askerleri tarafından katliama uğramaları haricinde herhangi bir endişeye gerek olmadığını da belirtmişti.¹¹⁶

Ancak Yunanistan'da yayınlanan gazeteler, düzensiz bir şekilde geri çekilmeye çalışan Türk birliklerinin Eskişehir bölgesinde toplanmaya çalıştıklarından bahsediyordu. Yunan basınına göre Türkler müteakiben Ankara istikametinde geri çekileceklerdi. Bu durumda eğer Yunan Ordusu Eskişehir

¹¹³ *The New York Times*, 18 Temmuz 1921.

¹¹⁴ *Hakimiyet-i Milliye*, 19 Temmuz 1921, N: 241.

¹¹⁵ *Açıksöz*, 20 Temmuz 1921, N: 238.

¹¹⁶ *Tevhid-i Efkâr*, 20 Temmuz 1337, N: 3074-46.

bölgesinde toplanmaya çalışan Türk ordusunu Ankara istikametinde çekilmeden önce kuşatarak yenilgiye uğratırsa zaferini ilan edebilecekti.¹¹⁷

21 Temmuz 1921 tarihinde Empros, Nea İmera Tergestis, Skrip, Politeai gibi birçok Yunan Gazetesi, 19 Temmuz Salı günü saat 20.00 sularında, General K. Polymenakos komutasındaki 10. Tümen askerleri tarafından 30.000 kişi olan nüfusunun yaklaşık 7.000 kadarının Yunan, 1.000 kadarının da Ermeni'den oluşan Eskişehir'in işgal edildiğini müjdeli bir şekilde sütunlarına taşımışlardı.¹¹⁸ Yunanlılara göre Eskişehir halkı Irk, din ve dil ayrımı gözetmeksizin Kemalist rejimin zulmünden kurtuldukları için büyük bir coşku içerisinde kutlama yapmaya başlamışlardı. Yunan Ordusunun yapmış olduğu bu mücadele, herkes için eşitlikçi, adaletli ve özgürlükçü bir karaktere sahipti.¹¹⁹ Yunan Küçük Asya Ordu komutanı Papoulas Yunan ordusunun Eskişehir'e girmesi neticesinde, Kral Konstantin'e "Majestelerinin dileği yerine getirildi." mesajını göndermiş, buna karşılık Kral da Papoulas'a bir tebrik telgrafı göndermişti.¹²⁰

Türk basınında ise bu günlerde yine Anadolu seferinin, Yunan Ordusu için bir felaket olacağı yönünde ifadelerin kullanıldığı yazılar çıkmaya devam ediyordu. Türk Ordusu birlikleri, Yunan Ordusu karşısında yeni bir vaziyet almış ve Yunan birlikleri tarafında işgal edilen Eskişehir'in doğusu ile Seyitgazi arasında kalan bölgede savunma için tertiplenmeye başlamışlardı.¹²¹

21 Temmuz 1921 tarihinde Batı cephesi Komutanının emriyle, bölgedeki Türk birlikleri tarafından Eskişehir'i düşman işgalinden kurtarmak maksadıyla Yunan Ordusunun hiç tahmin etmediği bir şekilde karşı taarruz yapıldı. Başlangıçta bu taarruzla başarı sağlanmış olsa da Yunan birliklerinin yaptıkları karşı taarruz sonrasında Türk askerleri geri çekilmek zorunda kaldı. Artık tüm Batı Cephesi Birliklerinin, Sakarya Nehrinin doğusuna çekilmelerinin zamanı gelmişti.

Türk basını ise ellerinden geldiğince Türk birliklerinin geri çekilmeleri ile ilgili bilgileri gizli tutmaya ve yapılan geri çekilme hareketinin bir bozgun olmadığı hususuna yer vermeye çalışmıştı. Türk Ordusuna kıyasla daha güçlü olan Yunan Ordusunun taarruza başlamasıyla savunma bölgelerinde tutunamayan Türk birlikleri adım adım Sakarya Nehrinin doğusu istikametinde geri çekilmeye devam etmişti. Bu faaliyet, 25 Temmuz 1921 tarihi ile tamamlamıştı.

13 Temmuz'da Afyonkarahisar, 15 Temmuz'da Tavşanlı, 17 Temmuz'da Simav, Seyitgazi, Kütahya ve 21 Temmuz'da da Eskişehir'in Yunan Birlikleri tarafından işgal edilmesi ve Türk Ordusunun tüm birlikleri ile Sakarya nehrinin

¹¹⁷ Maria Ntışlı, "Atina Yunan Basınının Eskişehir Olaylarına Yaklaşımı, 14-22 Temmuz 1921", *II. Uluslararası Eskişehir Kongresi Bildiri Kitabı*, (Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2024), 311.

¹¹⁸ Ntışlı, "Atina Yunan Basınının Eskişehir Olaylarına Yaklaşımı, 14-22 Temmuz 1921", 318.

¹¹⁹ Ntışlı, "Atina Yunan Basınının Eskişehir Olaylarına Yaklaşımı, 14-22 Temmuz 1921", 318.

¹²⁰ Ntışlı, "Atina Yunan Basınının Eskişehir Olaylarına Yaklaşımı, 14-22 Temmuz 1921", 318.

¹²¹ *Anadolu'da Yeni Gün*, 21 Temmuz 1921, N: 286; *Tevhid-i Efkâr*, 22 Temmuz 1337, N: 3076-48.

doğuna çekilmesi ile oldukça büyük bir bölge, Yunan Birliklerinin kontrolüne terk edilmişti. Bu durum Türk Halkı ve Hükümetini, maddi ve manevi anlamda oldukça zor bir duruma sokmuştu. Ordunun büyük bir bölgeyi düşmanın insafına bırakarak Sakarya Nehrinin doğusuna çekilmesi emrinin verilmesi, TBMM’de muhalefetin harekete geçmesine neden olmuştu. Meclisteki muhalefet; “Ordu nereye gidiyor, bunun sorumlusu nerededir, neden ordunun başında değildir?” gibi sorularla yenilginin sorumlularının tespit edilerek cezalandırılması istemeye başlamıştı. Muhalefet, ordunun oldukça büyük bir bölgeyi Yunan askerinin kontrolüne bırakarak geri çekilmesinin sorumlusu olarak gördüğü Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa ve İsmet Paşa’yı hedefine almıştı.¹²²

Meclisteki bu muhalif grup, yaşanan bu yenilginin esas sorumlusu olarak Mustafa Kemal Paşa’yı gösterip kendisinin otoritesini yıkmak istemişlerdi.¹²³ Meclis’e hakim olan bu olumsuz hava, 5 Ağustos 1921 tarihinde Mustafa Kemal’in Başkomutanlığı kabul etmesiyle yumuşadı.¹²⁴ 22 Temmuz 1921 günü İcra Vekilleri Başkanı ve aynı zamanda Milli Savunma Bakanı olan Fevzi Paşa, Türk Ordusunun, Sakarya Nehrinin doğusuna çekilmesinin halk üzerinde yarattığı olumsuz etkiyi azaltmak maksadıyla bir bildiri yayınladı.¹²⁵

23 Temmuz 1921 tarihinde Meclis’te, Yunan Ordusunun Ankara’ya oldukça yaklaşmış olması nedeniyle hükümet dairelerinin, Kayseri’ye taşınması gündeme geldi. Üçü gizli olmak üzere toplam dört oturum da yapılan görüşmeler neticesinde, Meclisin ve Hükümet Merkezinin Kayseri’ye taşınması konusu kesin bir sonuca bağlanmamış ve yine de her ihtimale karşı Meclis taşınacakmış gibi planlamalara başlanmıştı.¹²⁶ Yaklaşık bir ay sonra 22 Ağustos 1921 günü Meclisin Kayseri’ye taşınması konusu tekrar gündeme geldi. Yapılan gizli oturumda Meclisin Ankara’da görevine devam etmesi karara bağlandı.¹²⁷

Meclis’in Kayseri’ye taşınması ile ilgili tartışmalar yabancı basının da ilgisini çekmişti. Bu konuda The Guardian, 27 Temmuz 1921 tarihinde “Kemalists Evacuating Angora” başlığıyla yayınladığı makalede Kemalistlerin Ankara’da bulunan Hükümet merkezini Konya’ya taşıyacaklarından,¹²⁸ Yunan Basını Kayseri’ye taşıyacaklarından,¹²⁹ Amerikan Basını ise Sivas’a veya Konya’ya

¹²² Baş, “Türk İstiklal Harbinde Kütahya-Eskişehir Muharebeleri”, 203.

¹²³ Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşı’nın Mali Kaynakları*, 339.

¹²⁴ TİH, C.2, K:4, *Kütahya-Eskişehir Muharebeleri*, 510.

¹²⁵ Harp Tarihi Arşivi, No. 5/6534, Dip. 21. G. 3. Kıs. 1261, Dos. 1, F. 1/77.

¹²⁶ Necdet Aysal, “Sakarya Melhame-i Kübrâ Komutanlarından Albay Fahrettin Bey’in Savaş Hatıraları”, 100. *Yılında Sakarya Meydan Muharebesi*, Ed. Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir, Kadri Unat. (TİTE Yayınları, 2021), 179; Emruhan Yalçın, “Meclis’in Kayseri’ye Nakli Tartışmaları ve Mustafa Durak (Sakarya) Bey”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 48, (TİTE Yayınları, Güz 2011), 907.

¹²⁷ T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, 1999b: 221.

¹²⁸ Sabahattin Selek. *Anadolu İhtilali*, Cilt:II, Kastaş Yayınları, 2010, 184..

¹²⁹ Erdem, “Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı 1919-1923” 344.

taşıyacaklarından bahsediyorlardı.¹³⁰ Ayrıca Amerikan basınında, Yunan kaynaklarından elde edilen bilgilere göre yaklaşık 60.000 asker kaybı yaşayarak yaklaşık mevcudu 50.000 askere inen ve büyük bir hayal kırıklığı yaşayan Türk ordusunun, Yunan Ordusunun yapacağı taarruzları karşılamaktan çok uzak olduğu ve Yunan askerlerinin de Ankara'ya ulaşmaya çok hevesli oldukları ile ilgili haberler yer alıyordu.¹³¹

Anadolu basınında ise artık Kütahya-Eskişehir muharebelerinin sona erdiği ve bu muharebelerin Yunanlılar için zafer, Türkler için de bir mağlubiyet niteliği taşımadığından bahsedilmekteydi. Türk ordusu, bu muharebeler sonunda ciddi kayıplar verdirdiği Yunan Ordusu karşısında herhangi bir zayıf vermeden geri çekilmişti.¹³² Vakı'te 23 Temmuz 1921 tarihinde yayınlanan ve Asım Bey tarafından kaleme alınan yazıda, Türk ordusunun Eskişehir'den çekilmesinin halk üzerinde oluşan kötü etkiyi yumuşatmaya çalışılmış ve bu durumun alelade bir tedbir olarak değerlendirilmesi gerektiğinden bahsedilmişti.¹³³

Fevzi Paşa, Anadolu Ajansı'nda yayınlanmak üzere, düşmanın ilerlemesi ile ilgili olarak endişe edilecek bir durumun olmadığı, Yunan Ordusunun büyük zayıf verdiği ve ilerleyecek Yunan birliklerinin aslında kendi mezarlarına yaklaştıkları gibi değerlendirmeleri içeren bir telgraf göndermişti. Bu telgraf, halkı olumsuz yönde etkileyecek haber yapan diğer birçok gazetenin aksine sık sık Fevzi Paşa'nın, halkın ve cephedeki askerın moralini yükselten beyanatlarına yer vermeye çalışan Açıkşöz Gazetesi tarafından da yayınlanmıştı.¹³⁴ Anadolu Basını, Türk Ordusunun Sakarya Nehrinin doğusuna yaptığı geri çekilme hareketının, bir mağlubiyet olmadığı ve yapılacak asıl harbe hazırlanılması için gerekli olan bir manevra olduğu yönünde halka bilgi vermeye özen gösteriyordu.

135

Yunan Ordusu hakkında "Birliklerimiz" ifadesini kullanmaktan çekinmeyen İngiliz basını, Türklere karşı büyük bir zafer kazanan Yunan Ordusunun; Afyon, Kütahya ve Eskişehir'i işgal ettiğini, Türklerden çok sayıda savaş esiri, silah ve mühimmat ele geçirdiğini ve büyük bir yenilgi alan Türklerin geri çekilmek zorunda kaldıklarından bahsediyordu. Yunan Ordusundan övgüyle bahseden gazetelere göre, Türklerin barış masasına oturtulması ancak Mustafa Kemal'in otoritesinin yok edilmesine ve Türk Ordusunun tamamıyla etkisiz hale getirilmesine bağlıydı.¹³⁶

¹³⁰ Enis Şahin, "Sakarya Meydan Savaşı'nın İngiliz The Times Gazetesindeki Tezahürü", *Sakarya Zaferi ve Haymana Sempozyumu*, (Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayını, 2015), 187.

¹³¹ Uzuner, "Amerikan basınında Milli Mücadele Dönemi", 230.

¹³² *İleri*, 23 Temmuz 1921.

¹³³ *Vakit*, 23 Temmuz 1921.

¹³⁴ *Açıkşöz*, 23 Temmuz 1921.

¹³⁵ *İleri*, 26 Temmuz 1921.

¹³⁶ *The Times*, 25 Temmuz 1921.

Fransız gazeteleri ise yine de Kütahya-Eskişehir Muharebelerini kesin bir Yunan zaferi olarak değerlendirmemeye özen göstermişlerdi. Bu konuda özellikle Fransız ve İtalyan Basını, Eskişehir'i ve Seyitgazi'yi işgal eden ancak Türk Ordusunun Sakarya Nehrinin doğusuna çekilmesine engel olamayan Yunan Ordusu için henüz savaşın sonunun gelmediğini ve Yunan Ordusunun bu savaşta kazanabileceği yönünde şüphelerin devam ettiğini yazıyorlardı.¹³⁷ Fransızlara göre, Yunan Ordusu yaklaşık 25.000 asker kaybı olmasına rağmen Anadolu içlerine kadar ilerlemeyi başarmış ancak imha edemediği Türk Ordusu savaş dışı kalmadan Sakarya Nehri doğusuna kadar çekilmişti. Bu Türk ordusunun yaptığı bir manevra olabilirdi. Türklerin geri çekilmesi, Fransız tarihinde 1914 yılındaki Carleroi savaşında Fransız ordusunun yenilerek geri çekildiği ve on beş gün sonrasında ise toparlanmış bir şekilde Marn Savaşı'nı kazanmasına çok benziyordu. Fransızlar, Türklerin bilinçli bir şekilde geri çekildiğini ve Anadolu içlerinde Ankara'ya kadar ilerleyen ve çok büyük zorluklarla karşılaşacak olan Yunan Ordusunun, gücünü toparlayan Türk Ordusu karşısında yenilgiye uğrayabileceğini değerlendiriyorlardı.¹³⁸

İtalyan ve Fransız basını Kütahya-Eskişehir Muharebeleri ile ilgili olarak genellikle Türklerin lehine olacak ifadelerle yazılarını yayınlamaya özen göstermişlerdi. Ankara Hükümeti hakkında yeni politikalarını oluşturmak için bu muharebelerin sonunu beklemeyi tercih eden Fransa ve İtalya'ya göre Türk Ordusunun Sakarya Nehrinin doğusuna çekilmesi bir mağlubiyet değildi.¹³⁹

İngiltere ise Yunanistan'ın göstermiş olduğu başarıdan memnun bir şekilde Yunan Ordusunun taarruzlarını "Asya barbarlığına karşı haçlı seferi" olarak tanımlıyor ve Yunan Kralı Konstantin'i de yetenekli bir komutan olarak nitelendirmeye özen gösteriyordu. The Times, "Yunan Zaferinin Hikayesi" başlığıyla 25-27 Temmuz 1921 tarihleri arasında bir yazı dizisi yayınlamış ve bu yazı dizisi ile Yunan propagandası yapmaya devam etmişti. Gazete, Türk Ordusunun Sakarya Nehrinin doğusuna yaptığı geri çekilme harekâtı hakkında da Yunan ordusunun zafere doğru ilerlemeye devam ettiği vurgusunda bulunmuştu.¹⁴⁰

İstanbul Basını ise bu süreçte Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını ağır bir dille suçlamaya devam etmiş Yunan Ordusu ile muharebeye devam etmesi nedeniyle barış fırsatını kaçırmakla suçladığı Mustafa Kemal'in, ülkeye İttihat ve Terakki Cemiyeti kadar zarar verdiğini ve kendisinin uyguladığı yanlış siyaset yüzünden Balıkesir, Bursa, Eskişehir, Uşak, Afyon ve Kütahya'nın da içinde bulunduğu çok büyük bir toprak parçasının düşman eline geçtiğini yazıyordu.¹⁴¹

¹³⁷ Kazım Özalp, *Millî Mücadele 1919-1922*, TTK Yayınları, 1988, 189.

¹³⁸ Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu*, 270, 271, 273.

¹³⁹ Özalp, *Millî Mücadele 1919-1922*, 189.

¹⁴⁰ Şahin, "Sakarya Meydan Savaşı'nın İngiliz The Times Gazetesindeki Tezahürü", 185, 204

¹⁴¹ Sadık Sarısan, "Muhallif Basında Büyük Taarruz Peyam-ı Sabah Örneği", *II. Sakarya Zaferi ve Haymana Sempozyumu*, 11-12 Eylül 2013, (Ankara Üniversitesi Yayınları, 2014), 146.

The Daily Express, kaynak olarak Patris'i kullandığı ve "Türk Kayıpları" başlığı ile yayınladığı yazısında, Kütahya-Eskişehir Muharebelerinde Türklerin, 9.000'i esir, 9.000'i asker kaçağı ve 12.000'i de ölü ve yaralı olmak üzere yaklaşık 30.000 asker kaybı olduğunu, Eskişehir'in yaklaşık 50 mil doğusunda geçici olarak duraklayan Yunan Ordusunun birkaç gün içerisinde İnebolu ve Samsun'da bulunan Yunan Birlikleri ile koordineli olarak Ankara istikametinde ileri hareketlerine devam edeceği bilgisini vermişti.¹⁴² Yunan Ordusu, Eskişehir'i ele geçirerek ciddi bir avantaj elde etmiş ve Türkler Ankara'yı savunabilmek maksadıyla geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Bu günlerde Türk Milliyetçilerine para ve malzeme yardımı yapmaya devam eden Rusya gerektiğinde kullanılmak maksadıyla Türkiye-Ermenistan sınırında da yaklaşık 130.000 Rus askerini hazır bekletiyordu. Kafkasya'daki Rus birliklerinin Komutanı, Kazım Karabekir'e Milli Kuvvetlere yardım etmeye hazır olduklarını bildirmişti. Kazım Karabekir'de durumu Ankara'ya bildirmiş ve Ankara'dan, "Türkiye'nin böyle bir yardıma ihtiyacı olmadığı ve teşekkür edildiği" yönünde gelen mesaj, Kızılordu Komutanına iletilmişti.¹⁴³

Kütahya-Eskişehir Muharebelerinin tüm şiddeti ile devam ettiği günlerde Ankara'da eğitim konusunda oldukça hassas olan ve bu durumu da bir savaş olarak nitelendiren Mustafa Kemal'in isteği doğrultusunda 15 Temmuz 1921 tarihinde "Maarif Kongresi" toplanmıştı. Kongre ile ilgili hazırlıklara 1921 yılı mayıs ayında başlanmıştı. Hakimiyet-i Milliye 31 Mayıs 1921 tarihli sayısında, "Maarif Kongresi" başlığı ile bir yazı yayınlamış ve 15 Temmuz 1921 tarihinde Ankara'da yapılacak Maarif Kongresine Ankara'ya yakın olan merkezlerin tamamının, Ankara'ya uzak olan yerlerden ise üç veya dört merkezin katılacağını bildirmişti. Gazete ayrıca Kongreye katılacak her merkezin Maarif, Darülmualimin ve Sultani Müdürleri ile Tedrisat-ı İptidaiye Müfettişlerinin Kongre'ye gönderilmesine karar verildiğini yazmıştı.¹⁴⁴ Kongrenin toplandığı tarihte, Tevhid-i Efkâr, 1921 yılı bütçesinden Maarif Vekaletine 4.500 lira ek kaynak aktarıldığını bildirmişti.¹⁴⁵

Eğitim konusunun daha sistemli bir hale getirmesi maksadıyla görevlendirilen Hamdullah Suphi Bey'in girişimleriyle toplanan Kongrede açılış konuşmasını yapan Mustafa Kemal, "Milletin geri kalmasının en büyük nedeninin tahsil ve terbiye usullerinin eksik ve yanlış olmasından kaynaklandığını, bunun önüne geçmek için 'Milli Terbiye Programı'nın hayata geçirilmesinin zorunlu olduğunu ve bu konuda öğrencileri yetiştiren öğretmenlere de büyük bir sorumluluk düştüğünü" belirtmişti.¹⁴⁶

¹⁴² Hacıhanifoğlu, "Milli Mücadele'nin İngiliz Basınındaki Yankıları", 164.

¹⁴³ Uzun, "Amerikan basınında Milli Mücadele Dönemi", 231.

¹⁴⁴ *Hakimiyet-i Milliye*, 31 Mayıs 1921, N: 199, 2.

¹⁴⁵ *Tevhid-i Efkâr*, 15 Temmuz 1921, N: 41-3069, 4.

¹⁴⁶ Ozan Dervişoğlu, "Milli Mücadele Döneminde TBMM'nin Eğitim Politikaları (1920-1923)", *Atlas Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 1 Sayı: 12, 2022, 6.

250 civarında kadın ve erkek öğretmenin katıldığı ve 21 Temmuz 1921 tarihine kadar devam eden “Türkiye Muallime ve Muallimler Kongresi”nde okul binaları, öğretmen sayıları, eğitimin bütçesi, özel ve yabancı okullar, ziraat ve sanayi okulları, köy ve şehirlerin ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik ihtiyaçları karşılayacak programların hazırlanması, ilk ve orta öğretimin teşkilatı ve eğitimin hedefleri gibi konular tartışılmıştı. Hakimiyet-i Milliye, 17 Temmuz 1921 tarihli sayısında yayınladığı, “İki Cephe” başlıklı yazısında, Anadolu’nun aynı anda iki cephede birden savaş verdiğini, savaşlardan birinin Türk Ordusu tarafından cephede Yunanlılara karşı, diğerinin ise Ankara’daki Muallim Ordusu tarafından cehalete karşı verildiğinden bahsetmişti.¹⁴⁷

Sonuç

I. Dünya Savaşı’ndan ordusu yorgun çıkan İngiltere, bölgedeki çıkarlarının korunması için, Megali İdea ülküsünü gerçekleştirebilmek maksadıyla fırsat kollayan Yunanistan’ı, yok olmaya yüz tutmuş Osmanlı Devleti’nin sınırları içerisinde var olmanın savaşını veren Türklerle mücadele etmesi hususunda ikna etmişti. Buna göre İngiltere’nin maddi ve manevi desteğini alan Yunanistan, yeni kurulan Ankara Hükümetinin Ordusu ile yapacağı savaşta galip gelecek ve Türkler reddettikleri Sevr Antlaşması’nı imzalamak zorunda kalacaklardı.

Ancak I. ve II. İnönü Muharebelerinde arzu edilen başarının gösterilememiş olması, Yunan Hükümeti’nin Türk Batı Cephesi Komutanlığı birliklerini, ancak kendi ordusunu asker, silah ve teçhizat olarak daha güçlü bir hale getirmesi halinde yenilgiye uğratabileceğini ortaya çıkarmıştı. Hem İngiltere’nin desteğini hem de İstanbul’daki Saltanat Hükümeti ve İtilaf Devletleri basınının desteğini arkasına alan Yunanistan, güçlendirmeyi başardığı Küçük Asya Ordusuna taarruz emrini verdi. Ordu, 10 Temmuz 1921 tarihinde Bursa ve Uşak bölgesinden olmak üzere iki ayrı koldan Türk mevzileri istikametinde bir taarruz başlattı.

Kütahya-Eskişehir Muharebesi olarak adlandırılan ve Türk Ordusunun Yunan ordusu tarafından kuşatılarak imha edilmesinin amaçlandığı bu muharebe, 25 Temmuz 1921 tarihinde Türklerin birliklerini imha olmadan olabildiğince en az bir zayıat ile Sakarya Nehrinin doğusuna geri çekmeleri ile tamamlandı. Bununla Eskişehir, Kütahya ve Afyon gibi büyük yerleşim yerlerini de içine alan oldukça büyük bir alan Yunan Küçük Asya Ordusunun kontrolüne geçmişti. Yunan Ordusu, yaklaşık bir ay sonra Sakarya Meydan Muharebesi ile Türk ordusu tarafından durdurulacak ve bir yıl sonrasında da yapılan Büyük Taarruz ile geri püskürtülecekti.

Türklerin bağımsızlık adına verdikleri bu muharebeler, Yerli ve Yabancı basın tarafından gün gün takip edilmiş ve gelişmeler gazeteler aracılığıyla okuyucularına duyurulmaya çalışılmıştı. İstanbul Hükümeti ve İtilaf devletleri tarafından desteklenen “Mütareke Basın”ı Millî Mücadele karşıtı yazılarıyla

¹⁴⁷ Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 17 Temmuz 1921.

kamuoyu oluşturmaya çalışırken, Anadolu Basını bu süreçte, Türk Halkının yanında olacak şekilde yazılarını yazmaya özen göstermişti.

KAYNAKÇA

Resmi Yayınlar

TBMM Zabıt Cerideleri,

TBMM Gizli Celse Zabıtları,

Sürelî Yayınlar

Açıksöz,

Alemdar,

Anadolu Ajansı,

Efimeris Ton Valkanion

Hâkimiyet-i Milliye,

İkdam,

İleri,

İrade-i Milliye,

Peyam-ı Sabah,

Tanin,

Vakit,

Chicago Tribune,

Daily Mail,

Daily Telegraph,

Le Croix,

Le Journal Debats,

Le Rappel,

Le Temps,

L'Humanité,

Lyon Republicain,

The Daily Express,

The Daily Mirror,

The New York Times,

The Times,

The Washington Post.

Kitaplar, Makaleler ve Tezler

Akyüz, Yahya. Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2.Baskı, 1988.

- Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV, Ankara Üniversitesi Yayinevi, 2006.
- Avcıoğlu, Doğan. Milli Kurtuluş Tarihi 1838'den 1995'e, Tekin Yayınları, 2006.
- Aykut, Fahri. İstiklâl Savaşı'nda Kütahya ve Eskişehir Muharebeleri, İstanbul: Askeri Matbaa, 1936, 7.
- Aysal, Necdet. "Sakarya Melhame-i Kübrâ Komutanlarından Albay Fahrettin (Altay) Bey'in Savaş Hatıraları", 100. Yılında Sakarya Meydan Muharebesi, Ed: Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir, Kadri Unat. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, (2021).
- Baran, Tülay Âlim. Tarihe Tanıklık Eden Bir Objektiften Kurtuluş Savaşı: Etem Tem'in Hatıraları, Yeditepe Üniversitesi Yayınları, 2020, 4.
- Baş, Mehmet Fatih. "Türk İstiklal Harbinde Kütahya-Eskişehir Muharebeleri", Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.
- Bozkurt, Abdurrahman. "İtilaf devletlerinin Türk-Yunan savaşında tarafsızlık ilanı", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt:26, (2020), s. 27-53.
- Çakmak, Ferdi. "Türk İstiklal Harbinde Kütahya-Eskişehir Savaşları", Yüksek Lisans Tezi, Milli Savunma Üniversitesi Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü, Harp Tarihi Ana Bilim Dalı, 2019.
- Çaykırın, Güzin. "Millî Mücadele'ye Karşı Rum-Ermeni Ortak Hareketi ve Yunanistan'a Destek Faaliyetleri (1918-1922)" Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi (ATAD), 32, (2020): 106-107.
- Çelik, Fatma Eda. "1921: Savaş Yönetimi ve Yönetimin Merkezileşmesi", Ed: Nuray Ertürk, 1919-1928 Yönetim Zaman dizini Ankara Üniversitesi Yayınları, 2012.
- Dervişoğlu, Ozan. "Millî Mücadele Döneminde TBMM'nin Eğitim Politikaları (1920-1923)", Atlas Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 1 Sayı: 12, 2022, 6-17.
- Duman, Süleyman. Kütahya-Eskişehir, Kurtuluş Savaşı'nın Unutulan Muharebeleri, İstanbul: Kronik Yayınları, 2021.
- Erdem, Nilüfer. "Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı 1919-1923" Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2009.
- Erol, Mustafa. "Tetkik-i Mezalim heyetleri raporları", Türk Dili Dergisi, (2007):298-308.
- Güçer, Deniz. "İstiklal Harbinde Türk Ordusunun Sakarya Nehrinin Doğusuna Çekilmesinin Ulusal ve Uluslararası Boyuttaki Yansımaları" Yüksek Lisans Tezi, Milli Savunma Üniversitesi Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü, Harp Tarihi Ana Bilim Dalı Askeri Tarih Programı, 2020.
- Güneş, İhsan. Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünsel Yapısı (1920-1923), Anadolu Üniversitesi Yayını, 1985.
- Hacıhanıoğlu, Aylin. "Millî Mücadele'nin İngiliz Basınındaki Yankıları", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2019.
- Kaya, Mehmet. "Yalova Gemlik Bölgeleri ve İzmit Yarımadası'nda Yunan Mezalimine Dair İtilaf Devletleri Araştırma Komisyonu Raporları, (12-22 Mayıs 1921)", Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi, sayı: 563-578.
- Kitsikis, Dimitri. Yunan Propagandası, Meydan Neşriyat, 1963.

- Korsun, Nikolay Georgiyeviç. Türk-Yunan Savaşı (1919-1922), Çev: Celal Pekşen, Kronik Kitap Yayınları, 2020.
- Kondulis, Aleksandros. Küçük Asya Seferi II. Kitap, II. Devre II. Kısım, Çev. Yorgo Eksarhopulos, Konstantinos Ioannis, Yayımlanmamış çeviri, ATASE, 1928
- Köstüklü, Nuri. "Türk Arşiv Belgelerine Göre Anadolu'da İtalyan İşgal Metodu", Askerî Tarih Bülteni, Sayı: 27. (1989), s:113-123.
- Medlicott, W. N. Documents on British Foreign Policy, 1919-1939, London, 1970.
- Ntışlı, Maria. "Atina Yunan Basınının Eskişehir Olaylarına Yaklaşımı (14-22 Temmuz 1921", II. Uluslararası Eskişehir Kongresi Bildiri Kit. Anadolu Üniversitesi Yayınları, (2024).
- Özalp, Kâzım. "Kâzım Özalp Anlatıyor", Yakın Tarihimiz, Cilt-II, Sayı: 21, (1962).
- Özalp, Kazım. Millî Mücadele 1919-1922, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.
- Öztoprak, İzzet. Türk ve Batı Kamuoyunda Millî Mücadele, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Öztürk, Ahmet. Millî Mücadele'de Zor Yıllar (1919-1922), Egemen Yayınları, 2018.
- Sarıhan, Zeki. Kurtuluş Savaşı Günlüğü I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1982.
- Kurtuluş Savaşı Günlüğü II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994.
- Kurtuluş Savaşı Günlüğü III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.
- Sarısaman, Sadık. "Muhallif Basında Büyük Taarruz Peyam-ı Sabah Örneği", II. Sakarya Zaferi ve Haymana Sempozyumu, 11-12 Eylül 2013 Ankara Üniversitesi Yayınları, 2014, s: 141-180.
- Selek, Sabahattin. Anadolu İhtilali, Cilt:II, Kastaş Yayınları, 2010,
- Spridinios, Yorgos L. Harp ve Hürriyetler. Şahsî Müşahedeme Göre Küçük Asya Seferi, (Basılmamış çeviri), Çev: Emin Çobanoğlu, Gnkur. Harp Tarihi Başkanlığı Kütüphanesi.
- Şahin, Enis. "Sakarya Meydan Savaşı'nın İngiliz The Times Gazetesindeki Tezahürü", Sakarya Zaferi ve Haymana Sempozyumu, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayını, 2015, s: 181-216.
- Şimşir, Bilal N. İngiliz Belgelerinde Atatürk, C.III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1979.
- Tosun, Ulvi Ufuk. "İtilaf Devletlerinin Millî Mücadele'yi Engelleme Faaliyetleri", Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı: 33, 2021: 185-212.
- Trikupis, Nikolaos. General Trikupis'in Hatıraları, Çev: Ahmet Angın, Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları, 1967.
- Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi Birinci-İkinci İnönü, Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri, C: 2, K: 3, Genelkurmay Basımevi, 1994.
- Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi-Kütahya-Eskişehir Muharebeleri. C: 2, K: 4, Genelkurmay Başkanlığı Basımevi, 1974.
- Ulagay, Osman. Amerikan Basınında Türk Kurtuluş Savaşı, Yelken Matbaası, 1974.

Erol Ulubelen, İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye, Çağdaş Yayınları, 1982.

Uzuner, Şebnem Oğuz. "Amerikan basınında Millî Mücadele Dönemi" Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı, 2021.

Yavuz, Bige. Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri 1919-1922, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994.

EK-2

"Yunanlılar Kemal'in Cephesi Kütahya'yı işgal ediyor.", The New York Times, 17 Temmuz 1921

GREEKS TAKE KUTALIA ON KEMAL'S FRONT

Constantine in Active Direction
of Campaign to Smash
Turkish Centre.

TURNING AGAINST KEMAL

Turkish Communists Tell Moscow
His Rule is as Bad as That
of Abdul Hamid.

ATHENS, July 16.—Greek troops have occupied the city of Kutalia, an important point on the southern branch of the Bagdad Railroad, about seventy-five miles southeast of Brusa, according to a private dispatch received here last night from Smyrna. Advices from Asia Minor, where the Greeks are conducting a general offensive against the Turkish Nationalists, indicated yesterday that the Turks were pouring Tartar and Kurd reinforcements into the Kutalia area, and it was believed that a severe battle might take place there.

An official statement dealing with yesterday's operations said that Greek forces which started from Tulubunar and marched in a northerly direction had crossed the Cynaris River, occupied the Ermanlı Mountain and developed an attack south of Kutalia on strongly organized enemy positions.

The correspondent of the *Khronikos*, who is at the front in Anatolia, reports that Kutalia was invested yesterday by Greek columns which had marched from Jendiz and Adranos, to the northwest of Kutalia, and from Tulubunar, to the southwest. Before retreating from Afium-Karahissar the Turks, he declares, sacked and destroyed the houses of Armenians.

CONSTANTINOPLE, July 16 (Associated Press).—King Constantine is undertaking the active direction of the Greek offensive against the Turkish Nationalists, now in progress, it is stated in advices reaching here from the front.

The Greek plan for this offensive, it appears, was to strike directly at the Turkish centre at Kutalia (now reported from Athens to have been occupied by the Greeks), where the Third Nationalist Army Corps, commanded by Colonel Arif Bey, constituted the main defensive force, with Nazim Bey commanding at Afium-Karahissar, to the south. The plan differs from that of the offensive of last March, which called for the armies from Brusa and Ushak to operate in straight lines eastward with their objectives behind Eski-Shehr, whereas the present plan, while less ambitious, is considered in military circles here more dangerous to the Turks.

LONDON, July 16.—Mustapha Kemal Pasha, head of the Turkish Nationalist Government, was bitterly criticised by communist delegates from the Near East at the last session of the Third Internationale, early this week at Moscow, says a dispatch from that city to *The Daily Herald*. A Turkish representative declared that he was employing the same methods that were pursued by the Sultan Abdul Hamid, and said that the soldiers, peasants and workmen of Anatolia realized that they were being deceived by the Nationalists. He said that they were rallying to the Turkish communist organization and predicted that if Mustapha Kemal did not abandon his policies he would be driven from power.

A Greek delegate asserted that many desertions were occurring in the Greek Army and that the peasants and workers of Greece recognized that they had identical interests with their Turkish "comrades." G. S. Zinovieff, head of the Executive Committee of the Third Internationale, denounced Mustapha Kemal's persecution of revolutionaries.

The assertion was made by a Persian delegate that his country had been "bled white" by British capitalists, and a representative of the Armenian Soviet said that Turks and Armenians in Armenia were living in fraternal peace and were united in their struggle against the Turkish Nationalist Government.

The New York Times

Published: July 17, 1921

Copyright © The New York Times

Extended Abstract

This battle, known as the Kütahya-Eskişehir Battle, aimed at encircling and destroying the Turkish Army by the Greek Army. It concluded on July 25, 1921, when the Turkish forces withdrew to the east of the Sakarya River with minimal casualties, avoiding annihilation. With this, a very large area, including major settlements such as Eskişehir, Kütahya, and Afyon, came under the control of the Greek Army of Asia Minor. The Greek Army would be stopped by the Turkish army in the Battle of Sakarya approximately a month later, and would be repelled in the Great Offensive a year after that.

These battles fought by the Turks in the name of independence were followed day by day by the local and foreign press, and attempts were made to inform readers about the developments through newspapers.

While there were some foreign newspapers that made an effort to provide impartial coverage of the Turkish War of Independence during certain periods, the vast majority of articles were written in a way that served Greek interests.

The Turkish press was divided into two branches: the Istanbul press and the Anatolian press. While the Anatolian press took care to write articles in support of the Turkish people, some of the newspapers comprising the Istanbul press were pro-National Struggle, supported by the Istanbul Government and the Entente powers, while others were anti-National Struggle. Newspapers published in Istanbul, which were part of the "Armistice Press," used epithets such as "Unionist," "Bandit," and "Adventurer" for those involved in the National Struggle, and took care to write articles suggesting that Mustafa Kemal and his comrades posed a great danger to the Istanbul Government. According to the Armistice Press, the enemy occupying Anatolian lands was a thousand times better than the National Forces (Kuva-yı Milliye), which had transformed from the Committee of Union and Progress.

In both the Greek and British press, the impression that Greece would be the victor of this war persisted until the Battle of Sakarya. Throughout the war, British and Greek newspapers published hostile reports about Mustafa Kemal Pasha and the Ankara government, and in order to influence their own domestic public opinion, attempted to highlight the theme of Turkish persecution of Christian minorities.

The French press, which did not believe the Greek army had any chance of winning this war, took care to maintain neutrality in its coverage of the Turkish-Greek War. However, the heavy military losses resulting from the clashes with the Turks in Anatolian territories, the significant economic costs of their occupation and conflicts, and the strong public reaction in their own country led the French to choose the path of agreement with the Ankara government. This resulted in the signing of the "Ankara Agreement" on October 20, 1921, which signified the recognition of the National Pact by a state within the Entente Powers.

The US press, which generally featured pro-Greek articles, initially characterized Mustafa Kemal and the National Struggle as rebellious, Pan-

Islamist, and Pan-Turanist. However, after realizing that the Ankara government did not pose the alleged threat to non-Muslims, the US press changed this prejudice.

The Greek offensives, which began on July 10, 1921, reached their peak on July 15, 16, and 17, and eventually, Turkish units, unable to hold their positions against the Greek attacks, began to retreat. On July 18, 1921, Mustafa Kemal arrived at the front and gave the order for the Turkish Army to withdraw to the east of the Sakarya River. The army continued its retreat and began to regroup east of the Sakarya River on July 25, 1921.

The Turkish Army's withdrawal, leaving a considerable area under Greek control, caused great demoralization among the Turkish people. During this period, the Anatolian press, in particular, discussed how the Turkish army was employing a military tactic and that this did not constitute a military weakness. According to the Anatolian press, the Turkish army intended to lure the pursuing Greek army into a trap and annihilate it.

According to the French and Italian press, which generally took care to publish articles favorable to the Turks regarding the Kütahya-Eskişehir Battles, the Turkish Army had retreated to the east of the Sakarya River without being put out of action. The French assessed that the Turks had deliberately retreated and that the Greek Army, which was advancing into Anatolia as far as Ankara and would face great difficulties, could be defeated by the Turkish Army, which had regained its strength.

Britain, pleased with Greece's success, described the Greek army's offensives as a "crusade against Asian barbarism."

Beyanlar / Declarations

İntihal Denetimi - *Plagiarism Check*: Bu çalışma, intihal.net benzerlik denetim sistemi kullanılarak taranmıştır. *This study was screened for similarity using the intihal.net similarity-checking system.*

Etik Kurul - *Ethical Committee*: Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır. *There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.*

Hakem Değerlendirmesi - *Peer-review*: Dış bağımsız hakemlerce çift taraflı kör hakemlik sürecinden geçirilmiştir. *Externally and double-blind peer-reviewed.*

Çıkar Çatışması - *Conflict of Interest*: Yazar(lar), çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. *The author(s) have no conflicts of interest to declare.*

Finansal Destek - *Financial Disclosure*: Yazar(lar), bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. *The author(s) declared that this study has received no financial support.*